

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

INTEGRACE - JINÁ CESTA III

**Sborník příspěvků
ze semináře věnovaného
aplikovaným pohybovým aktivitám
osob s tělesným
a zrakovým postižením**

Řešitelské pracoviště

Katedra aplikovaných pohybových aktivit
Fakulta tělesné kultury
Univerzita Palackého v Olomouci

Projekt

Centra podpory integrace
CZ 1.07/1.2.00/08.0117

**UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FAKULTA TĚLESNÉ KULTURY**

INTEGRACE – JINÁ CESTA III

**SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ ZE SEMINÁŘE
OLOMOUC 9. 4. 2010**

ALENA VYSKOČILOVÁ (ED.)

OLOMOUC 2010

1. vydání

Editorka © Alena Vyskočilová, 2010

ISBN 978-80-244-2547-4

OBSAH

Předmluva editorky.....	5
Aplikované pohybové aktivity osob s tělesným postižením v zimní přírodě <i>Radka Bartoňová</i>	7
Principy a náměty pro aplikaci vybraných pohybových her s účastníky se zrakovým nebo jiným zdravotním postižením <i>Ladislav Bláha</i>	18
Současné trendy v integraci dítěte s tělesným postižením do tělesné výchovy <i>Eva Čadová</i>	27
Problematika APA v kontextu tvorby strategií a politik podpory pohybové aktivity <i>Zdeněk Hamřík, Michal Kalman, Ondřej Ješina</i>	34
Centra podpory integrace prostřednictvím aplikovaných pohybových aktivit <i>Ondřej Ješina</i>	40
Zapojení žáka s tělesným postižením do vyučovací hodiny tělesné výchovy na běžné škole <i>Martin Kudláček</i>	43
Vliv pohybových aktivit na pozitivní utváření osobnostních struktur u žáků se zrakovým postižením ve speciálním a integrovaném školství (Výsledky dlouhodobého psychologického sledování Speciálně pedagogického centra pro zrakově postižené v Litovli) <i>Jana Mlčáková</i>	51
Tělocvičné aktivity žáků na ZŠ, SŠ CREDO v Olomouci <i>Miroslava Spurná</i>	58

Tělesná výchova a sport žáků se zrakovým postižením ve speciálním a integrovaném školství z pohledu pracovníka speciálně pedagogického centra <i>Mirko Spurník</i>	64
Úloha rané péče v životě rodiny dítěte se zrakovým postižením (kombinovaným postižením) a intervence v rozvoji psychomotoriky <i>Tomáš Vyskočil</i>	72
Kontakty na střediska rané péče SPRP	76

Předmluva editorky

Vážení přátelé aplikovaných pohybových aktivit,

do rukou se vám dostává sborník příspěvků ze semináře *Integrace – jiná cesta III*, který se konal dne 9. 4. 2010 v prostorách Fakulty tělesné kultury Univerzity Palackého v Olomouci a byl zaměřen na problematiku pohybových aktivit osob s tělesným a zrakovým postižením. Seminář byl součástí realizace projektu *Centra podpory integrace* spolufinancovaného Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky a úspěšně navázal na semináře *Integrace – jiná cesta I* a *Integrace – jiná cesta II*, jež byly součástí realizace předchozího projektu.

Cílem semináře bylo setkání pracovníků v oblasti vzdělávání, asistenčních služeb a volnočasových aktivit dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a rodičů a vzájemné obohacení se o zkušenosti a nové poznatky z oboru aplikovaných pohybových aktivit. Seminář byl rozdělen do dvou částí. V první prezentovali své příspěvky odborníci z řad akademických pracovníků a odborníci z praxe, a to z oblasti psychologie, speciální pedagogiky, sociálních služeb a aplikované tělesné výchovy. V druhé části si pak účastníci mohli prostřednictvím workshopu vyzkoušet různé formy aplikovaných pohybových aktivit.

Touto cestou děkujeme všem autorům za přínosné příspěvky a všem účastníkům semináře za projevený zájem. Těšíme se na další příležitosti k vzájemným setkáním.

Alena Vyskočilová

APLIKOVANÉ POHYBOVÉ AKTIVITY OSOB S TĚLESNÝM POSTIŽENÍM V ZIMNÍ PŘÍRODĚ

Radka Bartoňová

Centrum aplikovaných pohybových aktivit

Jak je to vůbec s pohybovými aktivitami a bílým ročním obdobím? Vozík a zima? Jde to vůbec dohromady? Jde. A děti i dospělí s tělesným postižením, kteří zimním sportům přišli na chuť, si je náležitě užívají. Mnozí z nás mají obavy ze sněhu, zimy a velkých kopců. Obavy jsou to oprávněné, zima a hory se nesmí podceňovat. Bylo by však škoda zimní aktivity kvůli sněhu a chladu nevyzkoušet. Ze své vlastní zkušenosti z výuky monoski mohu potvrdit, že jsme většinu problémů souvisejících se zimou vyřešili a klienti byli ve velké míře spokojeni. Nikdy nezapomenu na děti, které se při svištění z kopce smějí od ucha k uchu a křičí „rychleji“ a jsou schopné strávit na svahu celý den. Nebo na vozíčkáře, který se mnou vyjel lanovkou ve Špindlerově Mlýně a pronesl: „Tak to jsem si nemyslel, že se sem ještě někdy v životě podívám.“ Zima má své kladné stránky a je fajn, když je lidé se zdravotním postižením umějí využít.

Tak jako u jiných sportů lidí se zdravotním postižením, i zde mnohdy chybí informovanost veřejnosti. Setkávám se s rodiči dětí se zdravotním postižením, kteří jezdí na hory a rádi by s sebou tyto děti brali. Nevědí o možnosti využití monoski či biski a jsou pak velice mile překvapeni, že po zacvičení mohou s dětmi brázdit svahy třeba v Alpách. Je to další vynikající způsob společného trávení volného času. U lidí, kteří nejsou na vozíku od narození, může lyžování na monoski nebo biski znamenat návrat k tomu, co dělali před úrazem, nebo být dalším sportovním vyžitím.

Trocha teorie

K nejčastěji provozovaným zimním aktivitám v České republice patří sjezdové lyžování. Je to nejpřístupnější sport z hlediska možnosti výběru sjezdovek a vybavení. Populární je po MS v Ostravě 2009 a paralympijských hrách ve Vancouveru sledge hokej. Je to jeden z mála kolektivních zimních sportů vozíčkářů a v hokejové zemi, jako je ta naše, tento sport nabývá rychle na divácké oblibě. Běžecké lyžování a biatlon u lidí s tělesným postižením je velice tvrdý a namáhavý sport. Je k němu potřeba výborně upravená trať a kopce jsou velkou zátěží. V ideálním případě je dobré dostat se autem přímo ke stopě, což je u většiny tras v horách problém. Curling je sport, který je u nás v plenkách. Nejinak je to i u curlingu vozíčkářů. Domnívám se, že tento

sport nabude na oblibě, protože ve srovnání s běžným curlingem není potřeba žádných speciálních úprav.

Sjezdové lyžování

Sjezdové lyžování na profesionální úrovni se u lidí s tělesným postižením dělí na lyžování stojících (Obrázek 1) a sedících. U stojících jsou to většinou lidé s amputacemi nohou či rukou. U amputací rukou není potřeba žádná zvláštní úprava. Je na jednotlivci, zdali používá při sjezdu protézu či ne. Amputace nohou je při sjezdovém lyžování větším oříškem. Záleží zde hodně na délce pahýlu, při podkolení amputaci je možnost použití protézy, u nadkolenní amputace se protéza nepoužívá. Při „trojstopém“ lyžování lyžař s amputací dolní končetiny používá klasickou lyži. K udržení stability mu napomáhají stabilizátory.

Obrázek 1.

Lidé používající vozík či mající jinak omezenou hybnost mohou lyžovat pomocí několika druhů přizpůsobených lyží. Tyto sportovní pomůcky se ve většině případů (zjednodušeně) skládají ze skořepiny (různě tvarovaná sedačka) a lyže či lyží. V našich podmínkách můžeme nejčastěji vidat klasickou monoski (Obrázek 2). Naučí se na ní lyžovat lidé, jejichž ruce jsou bez funkčního

omezení. U „lehčích“ kvadruplegiků je větší šance naučit se jezdit na dualski (Obrázek 3). Dvě lyže pod skořepinou umožňují větší stabilitu. Biski (Obrázek 4), kartski (Obrázek 5) a tendemski (Obrázek 6) jsou určeny pro osoby s těžším zdravotním postižením, jednoduší lyžování rekreačních lyžařů a také pro pohodlnou jízdu s asistentem. Blíže k monoski v podkapitole *Z mé praxe*.

Obrázek 2.

Obrázek 3.

Obrázek 4.

Obrázek 5.

Obrázek 6.

Sledge hokej

Sledge hokej je týmový zimní sport, který vychází z pravidel klasického hokeje. Zásadně se pravidla nijak neliší. Hráči jen musí nosit celoobličejový kryt. V družstvu může být až pět hráčů bez zdravotního postižení, ale jen dva současně mohou být v utkání na ledě. Tito hráči jsou označeni barevnými proužky na přilbách. Sledge hokej hrají většinou hráči s paraplegií, rozštěpem páteře či amputacemi dolních končetin. Hráči pro pohyb na ledě používají sledge (skořepina s připevněnými břity, obdobnými jako u bruslí – viz Obrázek 7) a dvě krátké hokejky na konci opatřené hroty, které slouží k odrážení a samozřejmě ke střelbě. V České republice je v současné době 6 aktivních týmů. Reprezentační tým dosáhl značného úspěchu na mistrovství světa konaném v roce 2009 v Ostravě. Svým pátým místem se tým České republiky nominoval na paralympiádu ve Vancouveru. Zde svou pozici ve světě obhájil a skončil opět pátý. Myslím si, že je to pro sport vozičkářů obrovský úspěch a že přitáhne mnoho mladých talentů.

Obrázek 7.

Běžecké lyžování

Běžecké lyžování osob s tělesným postižením není v České republice nijak rozšířeno. Je možné, že jsou tu lidé, kteří se tímto sportem zabývají rekreačně. U běžeckého lyžování vozičkářů je využíváno sportovní pomůcky zvané sit-ski (Obrázek 8). Provozování tohoto sportu umožňuje lidem na vozíku dostat se tam, kam se běžně nepodívají. V současnosti vzniká čím dál více strojově upravovaných tras, a tak je možné, že časem obliba této pohybové aktivity vzroste. Podmínkou jsou zdravé a silné ruce, možnost dostat se autem co nejbliže ke stopě a nepřilížit velké převýšení.

Obrázek 8.

Dalším sportem, který souvisí s běžeckým lyžováním, je biatlon (Obrázek 9). Biatlonový závod u osob s tělesným postižením je dlouhý 7,5 km, se dvěma střelbami na terč po 2,5 km. Závodníci střílejí na 10 metrů. Za každou střelu mimo terč je sportovec penalizován přičtením času.

Obrázek 9.

Curling vozíčkářů

Curling vozíčkářů (Obrázek 10), jak již bylo řečeno, je mladým sportem. Družstva hrají podle modifikovaných pravidel světové federace curlingu. Tato družstva jsou čtyřčlenná a povinně smíšená (alespoň jeden člen týmu musí být opačného pohlaví). Hráči mohou používat k vypouštění kamene tzv. tyč a není zde „zametač“. Curling je sport pro lidi s postižením dolních končetin, kteří k běžnému pohybu využívají mechanický vozík.

Obrázek 10.

Z mé praxe

Osobně se věnuji lyžování vozíčkářů od roku 2002. Velmi mě těší, že od doby, kdy jsem poprvé stála před úkolem přesadit vozíčkáře do skořepiny monoski a sjet s ním kopec, se tato aktivita v České republice významně rozšířila a na monoski už se „svezla“ a naučila jezdit spousta lidí. S výukou jsem začínala v Centru handicapovaných lyžařů, kde působím dodnes. Toto centrum se původně jmenovalo Křižovatka života a například v zimní sezóně 2001/2002 absolvovalo jím pořádané kurzy 24 vozíčkářů. V roce 2009 už to bylo 142 klientů. Na těchto číslech je vidět vzrůstající zájem o tyto aktivity.

Další organizace v České republice, které umožňují lidem s tělesným postižením lyžovat, jsou hlavně SKV Praha, Centrum Paraple, FTVS UK Praha, Katedra aplikovaných pohybových aktiv FTK UP v Olomouci a Centra podpory integrace, zřízená díky projektu ESF, koordinovanému posledně jmenovaným pracovištěm. Na lyžaře s amputací dolních končetin se v ČR zaměřuje pouze jediná organizace – KRONOS Praha. Na základě svých dosavadních zkušeností mohou říci, že lyžování na monoski či biski je opravdu pro každého. Může se jednat jak o lyžování aktivní, tak pasivní. Aktivním lyžováním myslím to, když se člověk sám naučí monoski ovládat a sjede bezpečně sjezdovku. Pasivní lyžování je pro osoby, které nejsou schopny se samy lyžování naučit a potřebují k obsluze monoski asistenci. Obojí však přináší radost z pohybu a rychlosti, možnost dostat se tam, kam by to jinak nešlo, nebo prostě další aktivní a smysluplné využití volného času.

Co je třeba udělat, když jste vozičkář a chcete se naučit lyžovat? Nebo jste rodič dítěte se zdravotním postižením a rád(a) byste s ním trávil(a) čas i na sjezdovkách? Nebo prostě chcete jen poznat pocit, jaké je to „řít se“ ze svahu? V každém případě vezte, že pro lyžování na monoski i biski je potřeba znát některé zásady, které je lepší naučit se od proškolených lidí. Nesnadnější cesta je přihlásit se na některý z kurzů pořádaných výše zmíněnými organizacemi nebo institucemi. Je nezbytné vybavit se kvalitním oblečením a obuví. Klienti používající vozík mají nejčastěji problém s prochladnutím dolních končetin. To je možné částečně eliminovat kvalitní obuví, topením do bot nebo využitím vaku na nohy (dá se použít i spací pytel). Dalším nezbytným vybavením jsou nepromokavá bunda, kalhoty a lyžařské rukavice. Pak záleží na organizátorovi, zda vám půjčí lyžařskou helmu a brýle. Je dobré se o tom informovat. Už předem se zjišťuje, jaký typ zdravotního postižení klient má. Dle toho lze určit, zda bude pro lyžování vhodnější monoski, či biski. Biski je určena pro lidi s těžším typem postižení a zhoršenou stabilitou, proto je ve většině případů nezbytná dopomoc asistenta. Pro lyžování na monoski je důležité, jaké jsou tělesné proporce klienta a jak vysoko byla přerušena mícha. Monoski se vyrábí ve více velikostech s různě vysokými zádovými opěrkami. U lidí s těžším postižením (např. kvadruplegiků) je zádová opěrka vyšší. Po příjezdu na kurz se technické věci dořeší během tzv. suché přípravy. Vyzkouší se monoski, popíší se jednotlivé její součásti, funkce, nastaví se stabilizátory a popřípadě opěrka na nohy. „Na suchu“ je ještě dobré vyzkoušet jednoduší stabilizační cvičení a nácvik správného pádu. Pak už jen „hurá na svah“.

Při lyžování s klientem upřednostňujeme přístup „jeden asistent na jednoho klienta“. Pro práci na sjezdovce je však zapotřebí většinou více lidí. Dopomoc

je důležitá při přesunu klienta z vozíku do monoski a při vysedání z vleku. Návlek na svahu už záleží na možnostech jednotlivců. U dětí i dospělých osob s těžším tělesným postižením přistupujeme po rozcvičce a krátkém návleku stability k samotné jízdě. U těch, kteří nejsou schopni se naučit lyžovat samostatně, se snažíme výcvik zpestřit delšími sjezdovkami, sedačkovou lanovkou a u dětí formou zábavných cvičení. Metodika návleku lyžování na monoski se skládá z rozcvičky, cviků na stabilitu, jízdy po rovině, simulované jízdy na vleku, jednotlivých cvičení na svahu a samostatné jízdy na vleku. Zpočátku jezdí lyžař na vleku s asistentem, jakmile jsme si ale jisti, že udrží stabilitu, umožníme mu jezdit samostatně. Při výuce asistent postupuje tak, že lyžaře ze začátku přidržuje za skořepinu nebo za řídítka, jsou-li součástí monoski. Dalším krokem, který se mi osvědčil, je použití lana. Lano dáme klientovi přes břišní pás a konce držíme v rukách. Tímto způsobem můžeme korigovat jeho rychlost a zjistíme, zdali je schopen samostatné jízdy. Například u dětí s dětskou mozkovou obrnou tvoří výuka jízdy s lanem významnou část výcviku. Důležitou roli zde hraje psychika. Na laně mají děti pocit, že je kontrolujete, a zvládají sjíždění svahu bez problémů. Jakmile ale lano sundáte, děti často znejistí a začnou opět dělat chyby. Každé zdravotní postižení má svá specifika, a proto je důležité ke klientům přistupovat individuálně.

Pokud se vám monoski zalíbila a budete uvažovat o jejím zakoupení pro vás, klienta či vaše dítě, není už problém ji v České republice pořídit. Klasickou monoski vyrábějí u nás tři výrobci a dá se koupit zhruba od třiceti tisíc Kč. Ze zkušenosti vím, že je velká šance získat alespoň část finančního obnosu od různých organizací, zabývajících se podporou lidí se zdravotním postižením. Biski už je náročnější nejen svou cenou, ale i způsobem pořízení – je potřeba ji objednat z USA. V přepočtu vychází zhruba na sto tisíc Kč.

Poslední věc, se kterou se často v souvislosti s monoski setkávám, je problém dětí integrovaných v běžné škole. Často se řeší, co s dítětem, pokud spolužáci jedou na lyžařský výcvik. V současné době je možnost kontaktovat Katedru aplikovaných pohybových aktivit na Fakultě tělesné kultury UP v Olomouci. Ta je ve většině případů schopná zajistit na lyžařský výcvik proškoleného studenta a zapůjčit monoski. Pod záštitou této katedry je možnost získat i licenci na výuku monoski.

Webové stránky s dalšími informacemi o zimních pohybových aktivitách lidí se zdravotním postižením:

www.apa.upol.cz

www.kronos-pec.cz

www.skvp Praha.org

Co říci na závěr? Snad jen to, že většina lidí, kteří si monoski vyzkoušeli, se k ní většinou vrátí. Není to jen kvůli touze podat nějaký sportovní výkon nebo vrátit se k aktivitám provozovaným před úrazem. Krása zasněžených hor a lesů je nenapodobitelná, pohyb po sněhu umožňuje získat rozmanité zkušenosti, prožít nesrovnatelné pocity při jízdě s kopce a sdílet zážitky z aktivního trávení volného času s rodinou a přáteli.

Pokud máte zájem dozvědět se více o aktivitách popisovaných v tomto příspěvku, neváhejte kontaktovat Centrum podpory integrace v některém z krajů zapojených do projektu.

PRINCIPY A NÁMĚTY PRO APLIKACI VYBRANÝCH POHYBOVÝCH HER S ÚČASTNÍKY SE ZRAKOVÝM NEBO JINÝM ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM

Ladislav Bláha

*Katedra tělesné výchovy, Pedagogická fakulta, Univerzita J. E. Purkyně,
Ústí nad Labem*

Vyřešení účasti žáků se zdravotním postižením v hodinách tělesné výchovy nebo v rámci rekreačních volnočasových aktivit patří jistě k těm obtížněji řešitelným otázkám, které si vyučující nebo vychovatel, asistent, popř. jakýkoli edukátor klade. Adekvátní řešení jsou požadována nejen s ohledem na některé dokumenty nebo legislativu, ale zejména z toho důvodu, aby účastníci odcházeli z těchto procesů posílení vědomím, že museli projít účinným zatěžováním organismu v příjemné atmosféře naplněné spoluprací a snahou po dosažení společných cílů. Také praxe dokladuje, že je to možné, a to i při zachování veškerých předností běžně uplatňovaných nebo uzpůsobených pohybových aktivit, jako jsou např. pohybové hry. Není sporu o tom, že organizátoři těchto aktivit jsou postaveni před řešení nelehkých úkolů už z toho důvodu, že u nich profesní příprava chybí nebo její dosavadní systém nedokázal do svých kurikul problematiku „jinakosti“, zdravotního postižení, aplikovaných pohybových aktivit apod. odpovídajícím způsobem vstřebat. Z tohoto pohledu se tedy nově vzešlé nároky na garanty příslušných vyučovacích předmětů a jakýchkoli dalších forem pohybové přípravy, vzdělávání, výchovy nebo rekreace mohou jevit jako obsáhlé a překotné. Publikované návody (Ješina & Kudláček, 2009; Kudláček, Ješina, & Janečka, 2009; Másilko, 2009) by měly být přijímány jako podnět při hledání nových cest k obohacení výuky a zlepšení kooperativního prostředí ve třídě, pro něž přítomnost žáků se zdravotním postižením vytváří vhodné podhoubí. Tento článek by měl přimět k zamyšlení, do jaké míry je možné realizovat pohybovou hru s přítomností jednoho nebo více účastníků se zrakovým (popř. jiným) postižením, aniž by došlo k výraznému omezení aktivit ostatních hráčů a jejich potenciálu získaných dovedností nebo jejich možnosti kontrolovat prostorové souvislosti hry.

Současné koncepty přípravy a realizace pohybových programů se zaměřením na pohybové hry u jedinců se zrakovým postižením kladou akcent na různé oblasti spolupráce účastníků, spektrum osvojovaných dovedností, orientaci hráčů, bezpečnost a využití potenciálu prožívání herního výkonu či realizovaných dovedností k podpoře jejich zkvalitňování. Nemalou roli hraje setkávání

se s dalšími účastníky v rámci participace na pohybových aktivitách. Do značné míry lze vysledovat přístupy dané podmínkami působení školských nebo výchovně vzdělávací zařízení v různých zemích. Navrhovatelé aktivit respektují široké spektrum výchozích okolností, kterými lze disponovat, tj. prostorové a materiální vybavení, dovednostní úroveň účastníků, jejich počet, předpoklady jejich začlenění apod. (Lieberman & Cowart, 1996; Schucan-Kaiser, 1997; Friedrich & Schwier, 1987; Vachulová & Vachule, 1987; Bláha & Pyšný, 2000; Bláha, 2003, 2006; Wurzel, 1987, 1997; Sinning, 2001; Másilko, 2009). Stále se však potvrzuje, že u účastníků se zrakovým postižením je aplikace her „...doprovázena celou řadou často i individuálně vnímaných skutečností formovaných jejich prostředím. Omezení nebo ztráta funkčnosti zrakového analyzátoru jim dovolují provozovat jen vybrané spektrum pohybových her, které zahrnuje hry uzpůsobené a speciálně vytvořené“ (Bláha, 2003). Otázka je, jak připravit aktivitu, která se může ukázat jako dostatečně atraktivní pro účastníky se zrakovým (nebo jiným) postižením a rovněž účastníky běžné populace. Plánování pohybového programu se neobejde bez zohlednění následujících argumentů:

- Pohybové hry obvykle oplývají relativně vysokou mírou pohybového zatížení v dynamicky proměnlivých podmínkách.
- Možnosti aktivní účasti žáků se zrakovým postižením jsou výrazně limitovány vlastní kontrolou pohybu v prostoru, rovněž ve vztahu ke spoluhráčům, soupeřům a především k hracímu předmětu. U jinak zdravotně postižených účastníků najdeme limity ve způsobu přesouvání, diagnostikování signálů apod.
- V rámci manipulace s hracím předmětem se limitující faktory přesouvají obvykle na koordinaci, resp. kontrolu pohybu paže, ruky a nohou (Thiele, 1998) nebo vozík.
- Běžní hráči obvykle disponují ve srovnání s účastníky se zrakovým (nebo jiným) postižením bohatšími taktickými zkušenostmi z předchozí účasti na širším spektru her. Lze tedy očekávat i zvýšené možnosti využití transferu z dalších her.
- Manipulace s hracím předmětem bývá až na výjimky u účastníků se zrakovým (nebo jiným) postižením hůře zvládnutou dovedností. Bývá to dozvukem nejen „specifických cest“ motorického učení, ale i nižší praxe a zkušeností.
- Řada pohybových her je invazního typu, tj. dochází ke kontaktům hráčů, aniž by např. došlo k porušení formálních pravidel hry. Vzhledem k nebez-

pečí střetu hráčů se tato skutečnost může jevit jako problematická (Sinning, 2001).

- Při začlenění jedince se zrakovým (nebo jiným) postižením do provozu her je bezpodmínečně nutné seznámit se s riziky, která by mohla případně zhoršit jeho vadu, a eliminovat je.

Stále se potvrzuje, že pohybové hry jsou velmi oblíbenou součástí pohybových programů. Důvodem je nejen účast na pohybové aktivitě, ale také zajímavost „výsledku“, resp. možnost získat zkušenost soupeření (řešit kompetitivní vztahy) s dávkou kooperativního jednání, tj. spolupráce se spoluhráčem. Právě v takovém případě se jedinec se zrakovým (nebo jiným) postižením může stát platným a doceněným spolutvůrcem hry. Základní otázkou volající po odpovědi je, jakým způsobem přiměřeně a přitom stejně hodnotně zapojit účastníky běžné a ty, kteří mají zrakové (nebo jiné) postižení, to vše při vědomí, že pouze stejně oceňovaný podíl na herním výkonu družstva může každému z účastníků přinést uspokojení. Určité řešení nabízejí průpravné hry, které svojí variabilitou dokážou využít a rozvíjet potenciál hry původní (nebo herních cvičení). Wurzel (1987) a Sinning (2001) zcela jasně vyjádřili podle mého názoru základní myšlenku optimálního a dobře nastaveného programu. Tím je touha, potřeba, nutnost, chuť všech účastníků absolvovanou aktivitu po jejím zakončení někdy v budoucnu opakovat. Jinými slovy, absolvovaný program je v pořádku, objeví-li se u účastníka těchto her nutkání opět se do těchto procesů začlenit. Předpokladem je, že účastník se zrakovým (nebo jiným) postižením:

- vnímá pozitivní prožitek ze hry;
- vnímá, že se odpovídajícím způsobem podílel nebo se měl podílet na výsledku hry;
- vnímá svoji vlastní důležitost účastníka – hráče ve hře;
- vnímá, že je po něm požadována jistá úroveň herních dovedností, kterou lze za určitých okolností kultivovat;
- vnímá, že výsledek utkání byl rovněž výsledkem spolupráce všech zainteresovaných účastníků hry včetně jeho příspěví;
- vnímá, že hra má svá pravidla, která ho ochrání a patřičným způsobem zamezí nebezpečí zranění z kolize, pádu, úderu hracím předmětem apod.

Hra, která odpovídá těmto požadavkům, by tedy v případě přítomnosti účastníka se zrakovým postižením měla podle Wurzelové (1987, p. 42) splňovat tuto hlavní myšlenku: „Rozhodující část týmového herního výkonu družstva složeného z vidících a z hráčů se zrakovým postižením by měla být odrazem

jejich vzájemné spolupráce.“ V reálné podobě tato myšlenka prezentuje přinejmenším to, že rozhodující okamžiky dosažení bodu (branky, koše) byly realizovány prostřednictvím finální nahrávky nebo aspoň přihrávky od hráče se zrakovým (nebo jiným) postižením. Předchozí činnosti lze charakterizovat jako průběh hry – běžný děj utkání, popř. souboj o míč, který musí být dostatečně atraktivní pro běžné hráče. Způsob zisku bodu musí být nastaven tak, aby byl v souladu s dovednostmi požadovanými po zrakově nebo jinak postiženém hráči a možnostmi nebo předpoklady využít kooperativního jednání mezi tímto účastníkem a ostatními hráči. Příkladem takové hry je „kreistorball“ (Wurzel, 2004). Uvedená hra byla primárně vytvořena pro potřeby realizace s hráči se zrakovým postižením, ale s úpravami je proveditelná i s účastníky s jiným typem zdravotního postižení. Snahou soupeřících stran je získat vyšší počet bodů než družstvo soupeře. Zisku bodu je dosaženo chycením míče (nebo jeho zpracováním či jinou specifikovanou herní dovedností), který je vhozen do předem stanoveného prostoru hráčem se zrakovým (nebo jiným) postižením pohybujícím se ve vlastní vymezené herní zóně.

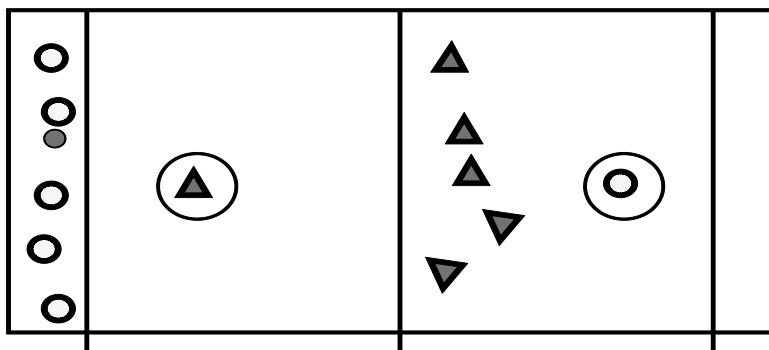
K přednostem kreistorballu patří:

- Průběh hry je rychlý (dokonce srovnatelný s hrami jako je házená, basketbal, kopaná), čímž je dostatečně atraktivní pro běžné účastníky.
- Je bezpečný, neboť účastník se zrakovým (nebo jiným) postižením vymezuje prostor, ve kterém se svobodně pohybuje a kde nemůže přijít do nebezpečného nebo omezujícího kontaktu s ostatními hráči. Z tohoto prostoru zároveň realizuje své herní činnosti.
- Hráč se zrakovým (nebo jiným) postižením musí získat míč, aby bylo umožněno navázání hry a tím i dosažení bodu. Jeho dovednost rychle zpracovat přihraný míč a odehrát jej požadovaným způsobem rozhoduje do značné míry o zisku bodu a tím i úspěšnosti hry družstva.
- Uvedená hra umožňuje značnou variabilitu v „obsazení“ hráčských postů. Může být hrána v plné míře jak vidícími účastníky, tak pouze s jedním nebo dvěma účastníky se zrakovým (nebo jiným) postižením. V tomto směru je hrou ideální pro využití v rámci integrované tělesné výchovy.

K pravidlům

Kreistorball je kolektivní pohybová hra invazního typu. Cílem hry je překonat soupeřící družstvo rozdílem získaných bodů. Body se přidělují za úspěšně realizovanou nahrávku od hráče se zrakovým (nebo jiným) postižením spoluhráči, který je připraven v koncové (brankové) zóně míč chytit, popř. s ním realizovat jinou, předem dohodnutou činnost. Družstvo je složeno obvykle

ze 4–6 běžných žáků, kteří se pohybují v hřišti o rozměrech určených podle dominantní uplatňované herní dovednosti (např. basketbalový driblink – hřiště na basketbal, floorball – 20 × 40 m apod., činnosti jako v házené nebo tchoukballu – hřiště na házenou nebo basketbal). Jejich spoluhráčem je hráč, který má zvláštní statut. Může to být v tomto případě účastník se zrakovým (nebo jiným) postižením, popř. hráč s klapkami, který se pohybuje pouze v ohraničeném prostoru (nejlépe kruh o poloměru cca 1,5 až 2 m). Hřiště, které je rozděleno na dvě stejné poloviny, je ukončeno dvěma koncovými – brankovými zónami, které se táhnou po celé šířce základní čáry a jsou široké max. 1 m (Obrázek 1). Ve vhodných podmínkách (např. více hráčů a větší prostory) lze stanovit další brankové zóny po stranách hřiště.

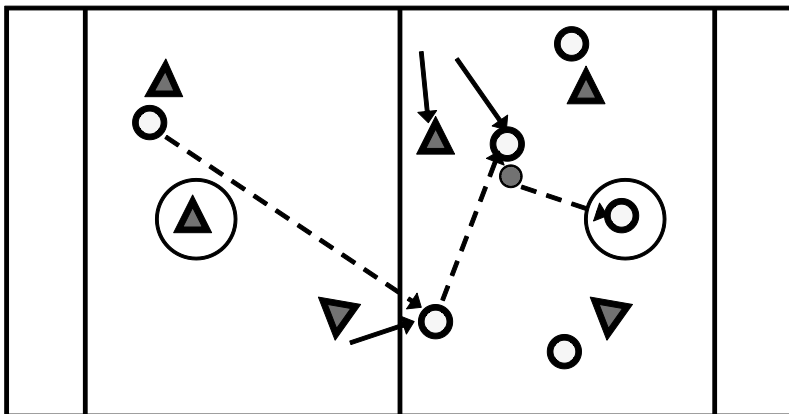

Obrázek 1. Hřiště na kreistorball a základní rozestavení hráčů před rozehráním míče

Průběh hry

Hra začíná rozehráním míče z vlastní koncové – brankové zóny podle předem dohodnutých pravidel z vybrané hry. Lze tedy použít příslušná pravidla korfbalu, tchoukballu, házené atp. a uplatnit herní dovednosti (činnosti), které se v těchto hrách vyskytují. Hráčům je dovoleno prakticky vše, co je vlastní zvolené hře. Výjimkou je stfelba. Lze tedy pouze přihrávat a chytat (popř. driblovat) míč. Zvolíme-li např. pravidla korfbalu, nesmí hráči v běhu s míčem driblovat, nesmí se jím dotknout nohou od kolen dolů, držet míč déle než cca čtyři vteřiny a nesmí udělat více než dva kroky. Prostřednictvím přihrávek se

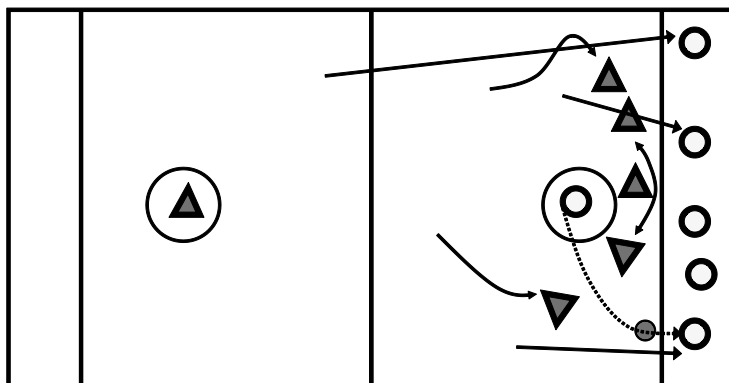
snaží dostat do takové pozice, aby mohli přihrát (kutálet po zemi) míč svému spoluhráči se zvláštním statutem do vymezeného kruhu na opačné straně hřiště (Obrázek 2). Obránci se v prostoru hřiště pohybují tak, aby útočníkům bránili v přihrávání a ve snaze získat míč pod svoji kontrolu. Nesmí útočníky napadat přímým kontaktem a dotknout se drženého míče. Dovoleno je pouze zachytit letící míč, nebo využít chyby soupeře, když jim míč unikne za postranní či koncovou čáru. V tom případě se hráčské role obrací.

Obrázek 2. Průběh hry – přihrávky s cílem dopravit míč spoluhráči se zvláštním statutem

Jakmile se útočníkům podaří dopravit povoleným způsobem míč svému spoluhráči se zvláštním statutem do vymezené kruhové zóny a ten jej zpracuje, okamžitě vbíhají do koncové – brankové zóny soupeře a zvukovými signály dávají najevo připravenost přijmout míč od svého nahrávачe (hráč se zrakovým nebo jiným postižením). Ten identifikuje signály a pokusí se nahrát tak, aby míč nezachytil soupeř, který se z logických důvodů staví před brankovou zónu a usiluje o zachycení míče a tím zabránění zisku bodu (Obrázek 3). Bodu je dosaženo, chytí-li hráč v koncové – brankové zóně míč, popř. provede-li takovou činnost, která byla předem dohodnuta (např. volejbalový příjem a pak zachycení).

Obrázek 3. Dosažení bodu – nahrávka hráči do koncové (brankové) zóny

V případě nezdařeného útoku, kdy se míče zachycením nahrávky zmocní soupeř, se okamžitě pokračuje přenesením hry na opačnou stranu hřiště. Průběh hry se tímto dále oživuje a pro mnohé účastníky může být tím náročnější. Z dalších pravidel je vhodné uvést, že rozhodčí pečlivě sleduje, zda hráči se zrakovým (nebo jiným) postižením nebyl míč soupeřem „vyjmut“ z jeho území. Způsob potrestání za toto „unfair“ jednání by měl být předem dojednáán. Míč v autu dostává do držení ta strana, která nezavinila jeho odehrání mimo hřiště. Hráč se zvláštním statutem musí zůstat pouze ve svém kruhu a nesmí být rušen matoucími signály ze strany soupeře (i mimo rámeček fair play).

Na základní varianty lze stavět podle uvážení další formy hry s různými ozvučenými míči a s možností realizovat herní činnosti z různých her. Příkladem může být povolení driblingu s dvojtaktem, chceme-li u běžných hráčů kultivovat herní dovednosti z basketbalu. Možnou variantou je i aplikace florbalu. Je zřejmé, že uplatnění této hry vyžaduje patřičné znalosti spektra pohybových her a dovednost odhadnout její přiměřenou náročnost vůči účastníkům. Hra byla úspěšně vyzkoušena při výuce předmětu tělesná výchova a sport zdravotně postižených u bakalářských i magisterských studií na PF UJEP v Ústí nad Labem.

Referenční seznam

Bláha, L., & Pyšný, L. (2000). *Provozování pohybových aktivit zrakově handicapovanou populací*. Ústí nad Labem: UJEP.

- Bláha, L. (2003). Vybrané aspekty provozování pohybových her u zrakově postižených. In L. Čepička (Ed.), *Hry v programech tělovýchovných procesů (Games in the programs of physical education and sport training processes)*. Sborník referátů ze 6. mezinárodní vědecké konference. Plzeň 28.–29.11.2003 (pp. 171–175). Plzeň: PF ZČU.
- Bláha, L. (2006). Možnosti začlenění zrakově postiženého jedince do provozování pohybových her. In L. Čepička (Ed.), *Hry 2006. Výzkum a aplikace* (pp. 238–243). Plzeň: KTVS PF ZČU, 2006.
- Friedrich, G., & Schwier, J. (1987). Sportspiele für Blinde und Sehbehinderte. *Motorik*, 10(3), 101–110.
- Ješina, O., & Kudláček, M. (2009). Aplikované pohybové aktivity v integrované školní tělesné výchově I. *Těl. Vých. Sport Mlád.*, 75(2), 15–19.
- Kudláček, M., Ješina, O., & Janečka, Z. (2009). Paralympijské vzdělávací programy. *Tělesná kultura*, 32(1), 43–53.
- Másilko, L. (2009). Futsal pro nevidomé v České republice. In M. Blahutková (Ed.), *Sport a kvalita života* (p. 77). Brno: FSS MU.
- Schucan-Kaiser, R. (1997). *1010 Spiel- und Übungsformen für Behinderte (und Nichtbehinderte)* (4th ed.). Schorndorf: Verlag Hofmann.
- Sinning, S. (2001). Sportspiel mit Sehbehinderten und Blinden – Anregung auch für Sehende. *Lehrhilfen für den Sportunterricht*, 50(6), 1–5.
- Lieberman, L. J., & Cowart, J. F. (1996). *Games for people with sensory impairments*. Champaign: Human Kinetics.
- Thiele, M. (1998). *Schülerinnen und Schüler mit Blindheit im Sportunterricht der allgemeinbildenden Schule. Hinweise für den Unterricht*. Schleswig: Sfs-AG Bewegung, Sport Tanz.
- Vachulová, J., & Vachule, R. (1987). *Hry pro těžce zrakově postižené děti*. Praha: ÚV SI.
- Wurzel, B. (1987). Kreistorball. *Motorik*, 10(1), 41–46.
- Wurzel, B. (1997). Voraussetzungen, Chancen und Probleme eines gemeinsamen Sportunterrichts von Nichtbehinderten und Behinderten. *Sportunterricht*, 46(9), 389–394.
- Wurzel, B. (2004). *Kreistorball* [Metodické materiály]. Č. Budějovice: PC.

Přílohy:

SOUČASNÉ TRENDY V INTEGRACI DÍTĚTE S TĚLESNÝM POSTIŽENÍM DO TĚLESNÉ VÝCHOVY

Eva Čadová

*SPC pro tělesně postižené při MŠ a ZŠ pro tělesně postižené,
Kociánka 6, Brno*

Pojem „integrace v TV“ znamená zařazování žáků s různými typy postižení do společných forem TV. Začlenění je založeno na filozofii, že žáci by měli být vzděláváni a vychováni ve všech vyučovacích předmětech společně. V současnosti ale ví veřejnost velmi málo o procesu integrace v tělesné výchově, neboť celostátní statistiky se soustřeďují pouze na počty „integrovaných žáků“ v běžných školách a TV není nikde zvláště zmíněna. S pokračujícím procesem integrování většiny žáků s postižením do běžných škol stojí učitelé TV před problematikou začleňování těchto dětí do svých hodin TV a jejich vzdělávání spolu s ostatními dětmi. Dosavadní výsledky sledování tohoto procesu ukazují na nedostatečnou připravenost učitelů pro zdárné začlenění žáků se Zp do hodin školní TV. Učitelé nemají dostatek podpory, problémem je příliš velké množství žáků ve třídě a nepřiměřené zázemí (tělocvična, pomůcky apod.).

Integraci v kontextu školní tělesné výchovy se bohužel poměrně dlouhou dobu nikdo příliš systémově nezabýval, i když je to právě tělesná výchova, kde mohou mít především žáci s tělesným postižením největší míru „speciálních vzdělávacích potřeb“. Děti se závažnějším postižením bývají častěji vyčleňovány z TV a učitelé si myslí, že většina rodičů dětí, které nejsou začleněny v TV, si integraci nepřeje. Prvním krokem v nápravě současného stavu je, aby si rodiče, pediatři, speciální pedagogové, ředitelé škol i učitelé TV uvědomili, že tělesná výchova je pro děti s postižením důležitá.

Tělesná výchova je nedílnou součástí vzdělávacích kurikul na ZŠ i SŠ, jde tedy o předmět, který by měli navštěvovat všichni žáci bez rozdílu.

Jen stěží můžeme uvažovat o plné integraci zdravotně postiženého žáka, pokud nemá možnost účastnit se všech, nebo alespoň převážně většiny společných aktivit.

Integrace žáků s různými typy tělesného postižení v TV

Integrace žáků s různými typy tělesného postižení do tělesné výchovy je stále bohužel spíše sporadická (zvláště u těžšího tělesného postižení). V současném školním vzdělávacím systému je věnována pozornost zejména před-

mětům vzdělávacím (akademickým), tělesná výchova v těchto souvislostech příliš často zmiňována není.

Jako méně komplikované se jeví začleňování žáků 1. stupně základních škol a také žáků s TP v menších lokalitách (obcích). Na druhém stupni se postojově kontroverzním faktorem jeví tradiční dělení tříd pro TV dle pohlaví, větší počet žáků ve skupině a větší citlivost k vnímání vlastní úspěšnosti a neúspěšnosti u žáků s TP vzhledem k výkonům v TV.

Učitel TV musí umět učinit nezbytná opatření v modifikaci obsahu učiva, úpravě podmínek i přizpůsobení didaktických prostředků tak, aby zajistil, že všichni žáci mohou v TV dosáhnout učitelem stanovených cílů a budou se při tom cítit bezpečni, spokojeni, v pohodě a také úspěšní.

Úspěšnou integraci těchto žáků do hodin školní TV ovlivňuje nemálo faktorů:

- žák samotný (a jeho vztah k pohybové aktivitě vůbec);
- rodiče a rodina (a jejich vztah k pohybové aktivitě);
- škola a učitelé (motivace, chuť, ochota, schopnosti a možnosti);
- poradenství a diagnostika (schopnosti a možnosti poradenství – limity);
- forma integrace (skupinová – žáci s obdobným funkčním potenciálem, individuální – často nutnost větší modifikace, více problémů vyplývajících z výrazně omezenějšího funkčního potenciálu TP žáka);
- prostředky speciálně pedagogické podpory (podpůrný učitel, osobní asistent, případně asistent pedagoga, doprava žáka do školy, rehabilitační a kompenzační pomůcky, úprava vzdělávacích podmínek – IVP);
- architektonické bariéry;
- sociálně psychologické mechanismy;
- organizace zdravotně postižených.

Jedním ze základních práv dětí v České republice je právo na vzdělání. V českém prostředí je tělesná výchova tradičně součástí vzdělávacích kurikul na základních i středních školách. Osvícení pedagogové již v dávných dobách věděli, že pohyb a pohybová výchova jsou součástí lidského bytí. Vlastní pohyb není pouze důležitým projevem lidské existence, ale je také jedním ze základních předpokladů komplexního a harmonického rozvoje všech dětí. Tělesná výchova je tedy předmět, který by měli navštěvovat všichni žáci. Osvojování pohybových dovedností je u tělesně postižených žáků, mimo narušení analyticko-syntetické pohybové činnosti, mnohdy ztíženo oslabenou schopností emocionální a volní. Zdravotně postižení žáci nemají někdy dostatečný

zájem a pevnou vůli, aby se učili určitým pohybovým dovednostem, zejména aby je dostatečně dlouho opakovali, až dojde k získání pohybového návyku.

Nedostatek vůle setrvat při určité činnosti delší dobu způsobuje, že děti s postižením jsou při pohybové činnosti a práci roztěkané. Stálost závisí především na citovém vztahu žáků k pohybové činnosti.

Hlavní úkoly a následný přínos tělesné výchovy pro rozvoj dítěte se zdravotním postižením:

- cílená pohybová aktivita TP podporuje rozvoj základních pohybových schopností a dovedností, jako jsou obratnost, síla, vytrvalost, udržení rovnováhy, prostorová orientace, rychlost reakce, u vozíčkářů zvládnutí jízdy na vozíku ve smyslu „vozíku jako součásti těla“, manuální zručnost;
- přispívá k rozvoji motoriky pohybové i mluvní, ovlivňuje řeč, myšlení a celou psychiku;
- rozvíjí uchopovací a hmatové reflexy;
- umožňuje získání tělesné zdatnosti a kondice;
- podporuje začlenění do společenského prostředí, pomáhá překonávat obtíže vyplývající z postižení, čímž plní i své speciální úkoly reedukační, kompenzační a rehabilitační;
- rozvíjí mravní, volní a citovou stránku osobnosti, pěstuje estetické cítění.

Jedním z hlavních úkolů TV je rozvoj trvalého zájmu o cvičení a návyk pravidelného cvičení.

Bariéry a limity v oblasti integrace do TV

V České republice do jisté míry fungují asistenti pedagoga a mnohdy je možné získat i vhodné kompenzační pomůcky. Pravděpodobně největšími bariérami v integraci u nás jsou bariéry architektonické a postojoyé (přesvědčení, že žák s postižením do TV nepatří). Praktická neexistence poradenství v oblasti aplikované tělesné výchovy (ATV) a nedostatečná připravenosti učitelů TV v oblasti pohybových aktivit osob s postižením hraje významnou roli při nenaplnění podstaty integrace v tělesné výchově.

Přestože architektonické bariéry bývají zmiňovány na prvním místě, bariéry postojoyé (resp. přesvědčení o fungování integrace, důsledcích začleňování žáků a přesvědčení o zvládnání integrované TV) jsou klíčové pro existenci či úspěch integrace v TV. Pokud je například učitel přesvědčen, že při začlenění žáka na vozíku se nebude moci dostatečně věnovat ostatním žákům, že začle-

nění žáka nezvládne, bude pravděpodobně proti začlenění tohoto žáka do hodin školní TV. (Často se setkáváme s výroky typu Jak si to představujete!!! Jak to mám asi zvládnout!!!)

Tyto postoje mohou být ještě umocněny některými limity v oblasti TV:

- organizační limity (přesuny na TV, příliš mnoho žáků, nedostatečné prostory);
- materiální limity (nevhodné kompenzační pomůcky, nedostatek sportovního vybavení);
- personální limity (neexistence konzultantů v oblasti ATV, nedostatek asistentů, malá nebo žádná zkušenost pedagogů).

Je nezbytně nutné uvědomit si, které podmínky ovlivňují úspěšnost integrace a snažit se o optimalizaci těchto podmínek.

Diagnostika podmínek školské integrace

- Jak je připraven učitel?
Integrace bez přiměřené podpory velmi často klade neúměrné nároky na učitele i žáky.
- Co lze udělat s vnějšími podmínkami?
Možnosti zajištění kompenzačních pomůcek, sportovního vybavení, dostupnost z hlediska architektonických bariér, připravenost ostatních žáků, curriculum v dané TV a zvážení možnosti pohybových aktivit ve skupině.
- Jak je připraven žák?
Úroveň jeho pohybových schopností i dovedností, preference pohybových aktivit mezi jeho kamarády (v jeho rodině) a zájmy žáka s tělesným postižením v oblasti APA.

Možnosti zapojení TP žáků v jednotlivých pohybových aktivitách (v závislosti na stupni postižení)

- Plné zapojení žáka s využitím upravených podmínek (pravidla hry, modifikace cviku, úprava prostoru...).
- Zapojení žáka v roli rozhodčího nebo pomocníka.
- Nahrazení pohybové činnosti (kterou vykonávají spolužáci) adekvátní alternativou (místo chůze nebo běhu jízda na vozíku...).
- Zařazení zcela jiné pohybové aktivity s podporou asistenta pedagoga.

Pravidla při integraci žáků s tělesným postižením do hodin školní TV

- Aktivita musí být pro všechny žáky bezpečná.
- Všechny pohybové aktivity by měly být smysluplné.
- Ne každé cvičení je vhodné pro všechny.
- Ostatní žáci ve třídě by neměli trpět pocitem ochuzení z důvodu zařazení integrovaného žáka s TP do hodin TV.
- Potřeba vypracování IVP do hodin TV pro integrovaného žáka.

V praxi

- Učitelé mají nedostatek podpory.
- Příliš veliké množství žáků ve třídě, obavy o bezpečnost při provádění cvičení.
- Mezi pedagogy se často objevují obavy, že žáci bez postižení si budou dělat legraci ze žáků se Zp.
- Převládá názor, že žáci s postižením budou zatěžovat ostatní.
- Chybí podpora ve formě asistentů přímo v hodinách TV.
- Chybí podpora ve formě poradců ATV. V současnosti spadá tento úkol na pracovníky SPC, kteří nejsou vzděláni v oblasti pohybových aktivit a kteří mají na starosti příliš mnoho žáků a studentů ze vzdálených regionů.

Formy podpory potřebné při začleňování žáků s TP do hodin TV

- průběžné doplňující vzdělávání učitelů TV;
- konzultanti v oboru ATV přímo v praxi;
- asistent pedagoga mající kompetence ve vztahu k TV;
- dostupné kompenzační a sportovně kompenzační pomůcky (vozíky, trojkola, handbike, monoski, rukavice, helmy...).

Jak na to???

Naše cesta – spolupráce s Fakultou tělesné kultury Univerzity Palackého v Olomouci.

Účast v projektu *Centra aplikovaných pohybových aktivit* FTK UP v Olomouci spolufinancovaném ESF a rozpočtem ČR v programu OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost, jehož cílem je zlepšení stavu profesních kompetencí pedagogických pracovníků a poradenství v oblasti tělesné výchovy, sportu a tělocvičné rekreace osob se speciálními potřebami (resp. osob se zdravotním postižením a sociálním znevýhodněním). To vše za účelem zvýšení motoric-

kých kompetencí žáků a studentů se speciálními potřebami a využití prostředků tělocvičných aktivit pro prevenci jejich sociálního vyloučení.

- Příprava metodických materiálů.
- Zdroje informací (www.apa.upol.cz).
- Programy podpory integrace – informovanost.
- Zlepšení postojů učitelů i žáků – Paralympic School Day.
- Vzdělávání učitelů (semináře, praktické ukázky práce).

Předností projektu je zaměření se na všechny cílové skupiny, které mohou ovlivnit zapojení žáků s TP do pohybových aktivit ve školách:

- a) děti se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP) z mateřských škol a přípravných tříd základních škol (s cílem formovat osobnost dětí se SVP pomocí aplikovaných pohybových aktivit);
- b) žáky základních a středních škol se SVP a žáky, kteří jsou ohroženi předčasným odchodem ze vzdělávání (ve spolupráci s jednotlivými školami se realizují vzdělávací programy s cílem představení APA, jejichž obsahem je pasivní i aktivní participace žáků a studentů se SVP; ve spolupráci s žáky, lékaři a učiteli jsou vytvářeny individuální vzdělávací programy pro tělesnou výchovu);
- c) rodiče dětí a žáků se zdravotním postižením – rodiče představují jednu z klíčových skupin pro život dětí a žáků se SVP. Snahou je nabídnout servis v podobě poradenské činnosti v oblasti APA;
- d) pracovníci škol a školských zařízení (včetně mateřských škol);
- e) vedoucí pracovníci škol a školských zařízení.

Pro tyto skupiny se v rámci projektu realizují vzdělávací programy, které zlepšují jejich pedagogické kompetence v oblasti APA a které by měly pozitivně ovlivnit jejich postoje k účasti dětí, žáků a studentů se ZP v APA.

Průběžné výsledky spolupráce s Fakultou tělesné kultury UP Olomouc a účasti ve zmíněném projektu:

- Navázání užší spolupráce se školami v oblasti zařazování žáků s TP do hodin TV a pohybových aktivit vůbec (dopomoc při vytváření IVP pro integrované žáky, metodické vedení pedagogů, ukázky přímé práce s třídou...).
- Semináře pro učitele TV.
- Podpora učitelů TV při tvorbě IVP pro integrované žáky s TP.

- Podpora při zařazení žáků s TP do lyžařských výcviků (zapůjčení pomůcek a přímá podpora).

Zkušenosti z aktivit, které byly již v průběhu spolupráce realizovány, ukazují na jednoznačně pozitivní vliv působení odborníků na aplikované pohybové aktivity v poradenství při integraci žáků se ZDP do běžných škol.

Použitá literatura:

Kudláček, M., & Ješina, O. (2008). *Integrace žáků s tělesným postižením do školní tělesné výchovy*. Olomouc: UP v Olomouci.

Kudláček, M., Ješina, O., Machová, I., & Válek, J. (2007). *Aplikované pohybové aktivity pro osoby s tělesným postižením*. Olomouc: UP v Olomouci.

Michalík, J. (2000). *Školská integrace dětí s postižením*. Olomouc: Vydavatelství UP.

Internetový zdroj: www.apa.upol.

PROBLEMATIKA APA V KONTEXTU TVORBY STRATEGIÍ A POLITIK PODPORY POHYBOVÉ AKTIVITY

Zdeněk Hamřík, Michal Kalman, Ondřej Ješina

Fakulta tělesné kultury, Univerzita Palackého v Olomouci

Úvod

Problematika nedostatečné úrovně pohybové aktivity a s ní spojený nárůst hromadných neinfekčních onemocnění v populaci jsou v současné době zejména v zahraničí řešeny řadou veřejných politik a strategií, které se snaží zastavit či zlepšit negativní tendence vývoje v této oblasti. Stejně je tomu také u strategií a politik zaměřených na osoby se speciálními potřebami, ať už se jedná o osoby se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním (dále jen s postižením) či osoby se sociálním znevýhodněním. Právě tato skupina je z pohledu pohybových aktivit nejvíce ohrožena sociální exkluzí, z hlediska pohybových aktivit patří k nejhroženějším skupinám a v politických a strategických dokumentech je třeba jí věnovat zvláštní pozornost. Smyslem článku je analyzovat současný stav v oblasti APA v kontextu tvorby strategií a politik podpory pohybové aktivity v ČR, poskytnout čtenáři základní přehled v této oblasti a nastínit možnosti dalšího vývoje směrem k vytvoření Národní strategie podpory pohybové aktivity, jejíž součástí bude také problematika APA.

Osoby se speciálními potřebami

Dle zákona 561/2004 Sb. uvažujeme o osobách se speciálními potřebami jako o osobách se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním a sociálním znevýhodněním. Zdravotním postižením myslíme především mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné postižení více vadami, autismus a vývojové poruchy učení nebo chování. Za zdravotní znevýhodnění považujeme zdravotní oslabení, dlouhodobou nemoc nebo lehké zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání (včetně celoživotního vzdělávání). Osobu se sociálním znevýhodněním definuje především rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožené sociálně patologickými jevy, dále pak jde o osoby, pro které je nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova a v neposlední řadě o osoby s postavením azylanta a účastníka řízení o udělení azylu na území České republiky podle zvláštního předpisu.

Význam pohybové aktivity pro osoby se speciálními potřebami

Pohybová aktivita je nezbytná pro naše zdraví. Mnoho experimentů a vědeckých důkazů potvrzuje, že adekvátní pravidelná pohybová aktivita přináší lidem – mužům a ženám všech věkových skupin, v různých zdravotních stavech, včetně lidí s psychickým či fyzickým postižením – širokou škálu fyzického, sociálního a mentálního užítku (World Health Organization, 2003). Pohybová aktivita hraje důležitou úlohu při ontogenezi člověka, je významným prostředkem v boji proti hromadným neinfekčním onemocněním (ICHCV, ICHS, CMP, hypertenze, porucha tukového metabolismu, DM 2. typu, nadváha, obezita, osteoporóza a další) a určujícím faktorem zdraví člověka i celé populace. Na jejím významu pro jedince i celou společnost se shoduje řada českých akademických odborníků (Hodaň, 2000; Slepíčka & Slepíčková, 2000; Stejskal, 2004) i pracovníků národních i nadnárodních institucí, které se touto problematikou zabývají – MZ ČR, SZÚ ČR, WHO, HEPA, ministerstva zdravotnictví jednotlivých členských států EU atd. (Kalman, Hamřík, & Pavelka, 2009).

Význam aplikovaných pohybových aktivit navíc dosahuje daleko za rozvoj fyzické kondice jedince se speciálními potřebami. Svým působením přispívají k pozitivnímu ovlivnění celé společnosti ať v rovině kognitivní, postojové nebo dovednostní. Snaží se o celkový psychický, fyzický i sociální rozvoj všech stran zainteresovaných v procesu postupného začleňování jedinců z minoritních skupin obyvatelstva mezi intaktní populaci (Ješina & Kudláček, in press).

Strategie a politiky podpory pohybové aktivity

Řada zemí, zejména těch vyspělých, si je vědoma značných důsledků, které má pohybová aktivita na zdraví člověka a na ekonomiku státu. Austrálie, Spojené státy americké, Nový Zéland, Kanada, Dánsko, Holandsko, Finsko či Velká Británie pracují na rozvoji strategií zaměřených na zvýšení úrovně pohybové aktivity u svých obyvatel, a to jak na národní úrovni, tak na úrovni nižších územně správních celků i jednotlivých municipalit. Tyto strategie jsou zaměřeny mnohem více na zvýšení participace občanů na pohybové aktivitě a jejich motivaci k aktivnímu životnímu stylu než na účast na výkonově orientovaném sportu (Kalman, Hamřík, & Pavelka, 2009). Schéma jednotlivých úrovní rozhodování znázorňuje Obrázek 1. Na národní úrovni jsou strategie podpory pohybové aktivity spíše komplexní, čím nižší úroveň rozhodování, tím konkrétnější praktická opatření by měla být jejich součástí.

Obrázek 1. Schéma jednotlivých úrovní rozhodování z pohledu podpory pohybové aktivity (Kalman, Hamřík, & Pavelka, 2009).

Úspěšná strategie podpory pohybové aktivity musí být mnohostranná a komplexní. Měla by zahrnovat veřejné povědomí, rozmanité intervence a programy, návrh a rozvoj řídicí struktury, aktivní infrastrukturu, politickou angažovanost a partnerství zainteresovaných aktérů. Strategie by měla postihnout školy a školská zařízení, rodiny, pracoviště, zdravotní systém a další referenční skupiny (domovy důchodců aj.). Strategie by se měla zaměřit na ty cílové skupiny, které nejvíce tendují k pasivitě, ale současně nezapomínat na celkovou populaci a podpořit lidi, kteří již aktivní jsou (WHO, 2007).

Problematika aplikovaných pohybových aktivit by z našeho pohledu měla tvořit nedílnou součást každé strategie, která je v této oblasti vydávána, a to na nejrůznějších úrovních (národní, regionální i komunální). Je tomu tak např. v případě Národního programu pro podporu pohybové aktivity 2007–2012 ve Slovinsku, které má jako jeden z mála států bývalého východního bloku komplexní strategii podpory pohybové aktivity zpracovánu. Základními cíli v této strategii, které jsou přímo zaměřeny na osoby se speciálními potřebami, jsou:

- zvýšit povědomí a znalosti osob se speciálními potřebami o významu pohybové aktivity a zdravého životního stylu;
- motivovat osoby se speciálními potřebami a pracovníky v oblasti zdravotnictví, pohybových aktivit a vzdělávání k zavádění nových a bezpečných způsobů pohybových aktivit;
- poskytnout odpovídající vzdělání a vyškolit personál pro zavádění pohybových aktivit a programů pro osoby se speciálními potřebami;

- rozšířit nabídku a zlepšit dostupnost pohybových programů pro tuto cílovou skupinu.

V České republice prozatím nebyla, i přes existenci řady dílčích aktivit podpory pohybové aktivity, žádná celonárodní strategie podpory pohybové aktivity vytvořena. Je tomu tak i přesto, že prevalence obezity, kardiovaskulárních onemocnění a diabetu 2. typu v populaci stoupá a předpokládáme, přestože pro toto tvrzení zatím nemáme oporu v domácích longitudinálních studiích zaměřených na monitoring pohybových aktivit, že situace se bude zhoršovat rovněž při participaci obyvatel na pohybové aktivitě (Kalman, Hamřík, & Pavelka, 2009). V ČR lze tedy v této oblasti z pohledu politických dokumentů celonárodního charakteru citovat pouze zákon o podpoře sportu, který specifikuje role krajů a obcí v jejich samostatné působnosti, přičemž uvádí, že kraje ve své samostatné působnosti vytvářejí podmínky pro sport, zejména zabezpečují rozvoj sportu pro všechny a přípravu sportovních talentů, včetně zdravotně postižených občanů. Obce ve své samostatné působnosti vytvářejí podmínky pro sport, zejména zabezpečují rozvoj sportu pro všechny a přípravu sportovních talentů, včetně zdravotně postižených občanů.

V oblasti APA tedy zatím odkazujeme pouze na dokumenty s mezinárodním charakterem, kterými jsou:

- *Evropská charta sportu pro všechny: zdravotně postižené osoby* z roku 1987,
- *Evropská charta sportu* z roku 2001,
- *Doporučení Rady ministrů členských zemí EU* z roku 2003.

Evropská charta sportu pro všechny: zdravotně postižené osoby (Štrasburk, 1987) se zavazuje provést nezbytné kroky pro to, aby příslušné orgány veřejné správy i soukromé organizace vzaly na vědomí přání i potřeby osob se zdravotním postižením z oblasti sportu a pohybové rekreace, včetně patřičného vzdělávání v dané oblasti. Je vyžadována podpora rozvoje sportu a rekreace osob s postižením jako nedílná součást zdravotní a sociální rehabilitace a jako její přirozené pokračování i vzhledem k obecnějšímu prospěchu. Jako nezbytnou součást rozvoje sportu a rekreace osob se zdravotním postižením se uvádí také výzkum, který vědecky zdůvodní či vymezi psychologický, fyziologický, sociální a další přínos sportu pro všechny věkové kategorie osob s postižením. Dle této normy je nutné podporovat vzdělávací instituce a úřady, aby zajišťovaly odpovídající a skutečnou tělesnou výchovu dětí se zdravotním postižením

ve školách a zároveň aby instituce zajistily odpovídající výcvik pro všechny ty, kteří tyto děti budou učit.

Evropská charta sportu (Štrasburk, 2001) doporučuje přijetí opatření poskytující všem občanům možnost sportovat a případná další opatření umožňující skupinám osob zdravotně či sociálně znevýhodněným či zdravotně postiženým plně těchto možností využívat.

Prvním bodem Doporučení Rady ministrů členských zemí EU (ze dne 30. 4. 2003) bylo zjištění způsobů, kterými lze zlepšit tělesnou výchovu pro děti a mládež, včetně těch se zdravotním postižením či zdravotním a sociálním znevýhodněním.

Závěr

V roce 2010 vznikl na Fakultě tělesné kultury Univerzity Palackého v Olomouci Národní institut podpory pohybové aktivity – NIPPA, jenž ve spolupráci s klíčovými partnery, kterými jsou zejména Ministerstvo zdravotnictví ČR, Státní zdravotní ústav ČR, Česká kancelář WHO, Národní síť zdravých měst, další pracoviště na vysokých školách atd. bude problematiku strategií a politik podpory pohybové aktivity řešit. Ve spolupráci s Centrem APA by tak problematika aplikovaných pohybových aktivit měla být zapracována do tzv. „Zelené knihy“ podpory pohybové aktivity pro ČR, která se stane výchozím politickým dokumentem pro tuto oblast a základem pro tvorbu Národní strategie podpory pohybové aktivity v ČR.

Referenční seznam

- Ješina, O., & Kudláček, M. (In press). *Aplikované pohybové aktivity*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Kalman, M., Hamřík, Z., & Pavelka, M. (2009). *Podpora pohybové aktivity pro odbornou veřejnost*. Olomouc: ORE Institut o.p.s.
- Kalman, M. (2005). *Analýza zahraničních strategií podpory pohybové aktivity*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2001). *Zákon o podpoře sportu*. Praha: Autor.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2005). *Školský zákon*. Praha: Autor.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (1994). *Evropská charta sportu*. Praha: Autor.

- National Health Enhancing Physical Activity Programme 2007-2012.* (2007).
Ljubljana: Ministry of Health Republic of Slovenia.
- World Health Organization. (2003). *WHO Global strategy on diet, physical activity and health: European regional consultation meeting report.* Copenhagen: Autor.
- World Health Organization. (2007). *Steps to Health: A European Framework to Promote Physical Activity for Health.* Copenhagen: Autor.

CENTRA PODPORY INTEGRACE PROSTŘEDNICTVÍM APLIKOVANÝCH POHYBOVÝCH AKTIVIT

Ondřej Ješina

*Katedra aplikovaných pohybových aktivit,
Fakulta tělesné kultury UP v Olomouci*

Snaha o integraci osob se speciálními vzdělávacími potřebami do majoritní společnosti s cílem jejich socializace je jedním z významných úkolů naší společnosti. Při realizaci a argumentaci smysluplnosti takových snah se opíráme především o národní i nadnárodní legislativní normy a standardy. Jednou z možností, jak podpořit inkluzivní prostředí v našem výchovně vzdělávacím procesu, je vytvoření systému poradenských organizací v oblasti aplikovaných pohybových aktivit, který povede k vytvoření vhodných podmínek pro skutečnou integraci jedinců se speciálními vzdělávacími potřebami.

Představení projektu

Projekt Centra podpory integrace, který je spolufinancován ESF a rozpočtem ČR, je zaměřen na zlepšení rovných příležitostí žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP). Nositelem projektu je Univerzita Palackého v Olomouci, hlavním řešitelem projektu je Mgr. Ondřej Ješina z Katedry aplikovaných pohybových aktivit, Fakulty tělesné kultury UP. Partnery jsou Základní škola Ostrava-Poruba, Čkalovova 942 (Moravskoslezský kraj); Centrum pro zdravotně postižené Zlínského kraje; Mateřská škola a Základní škola pro tělesně postižené Brno, Kociánka 6 (Jihomoravský kraj); Základní škola prof. V. Vejvodského Litovel, nám. Přemysla Otakara 777 (Olomoucký kraj). Realizace projektu byla zahájena 1. 8. 2009 a potrvá do 31. 7. 2012. Cílem projektu je vytvořit a rozvíjet systém poradenských služeb poskytovaných celému spektru žáků se SVP a jejich rodičům. Dále je projekt zaměřen na zlepšení stavu profesních a občanských kompetencí pedagogických pracovníků. Projekt naplněním svých cílů přispěje ke zlepšení situace ve výchovně vzdělávacím procesu a prevenci sociální exkluze žáků se SVP.

Klíčové aktivity:

1. Vytvoření podmínek pro vznik a fungování Center podpory integrace včetně poradenství a tvorby individuálních vzdělávacích plánů.
2. Monitoring současného stavu aplikovaných pohybových aktivit ve školách, školských i mimoškolních organizacích.

3. Tvorba studijních opor.
4. Školení pedagogických pracovníků, rodičů a pracovníků v oblasti volného času a vzdělávání či asistentských služeb.
5. Realizace vzdělávacích programů žáky se SVP.

Vědomi si významu pohybových aktivit v rovině fyzické, psychické i sociální, zřizujeme v rámci projektu ve vybraných regionech ČR Centra podpory integrace. Těmito regiony jsou v současné době Olomoucký kraj, Zlínský kraj, Jihomoravský kraj a Moravskoslezský kraj.

Cílem projektu je tedy rozvinout systém poradenských služeb poskytovaných celému spektru žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Naší snahou je především vytvoření podmínek pro začleňování žáků se SVP do hlavního vzdělávacího proudu, včetně tvorby individuálních vzdělávacích plánů pro tělesnou výchovu. Dále pak podporujeme neformální vzdělávání s cílem zlepšení kompetencí pedagogických pracovníků pro odstraňování bariér bránících rovnému přístupu všech jedinců ke vzdělávání. Zdokonalíme systém vzdělávání pracovníků nestátních neziskových organizací a středisek volného času aplikací vzdělávacího modulu uznatelného jako součást dalšího vzdělávání. Vytvoříme metodický materiál, který bude sloužit v rámci realizovaných typů školení pedagogickým pracovníkům. Zrealizujeme jednodenní vzdělávací akce s cílem změnit postoje k pohybovým aktivitám a osobám se speciálními potřebami.

Naší snahou je skutečně obsahové naplnění národních a mezinárodních norem:

1. Evropská charta sportu pro všechny: zdravotně postižené osoby;
2. Evropská charta sportu;
3. Doporučení Rady ministrů členských zemí EU;
4. Zákon 115/2001 Sb., o podpoře sportu;
5. Zákon 561/2004 Sb; o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon);
6. Vyhláška 73/2005 a 62/2007 Sb., kterou se mění vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Tyto dokumenty a legislativní normy se vyjadřují k potřebnosti vzdělání v oblasti sportu, tělesné výchovy a pohybové rekreace, včetně vzdělávání pedagogických pracovníků.

S využitím speciálně-pedagogických center a vlastních kontaktů a zkušeností z předešlých projektů podporovaných ESF kontaktuje řešitelský tým

projektu vytipovaná pracoviště, kde se vzdělávají žáci se SVP v segregované i integrované formě. Zaměřuje se na školské i mimoškolské subjekty s cílem pomoci realizovat snahy o zlepšení kompetencí jejich pracovníků v oblasti začlenění osob se speciálními potřebami. Při realizaci předešlých projektů zaznamenal řešitelský tým velký zájem o různé typy programů, které v rámci těchto projektů nabízeli. Jednotlivé subjekty jsou samy motivovány k naplňování výchovně-vzdělávacích cílů a naše programy jim k tomu napomáhají. Hodláme aktivně získávat další pracoviště ke spolupráci prezentováním obsahu a průběžných výsledků projektu v novém časopise, ale také v zavedených pedagogických periodikách, jako jsou Učitelské noviny či Moderní vyučování, v časopisech zaměřených na problematiku osob se speciálními potřebami, např. Vozičkář, Gong, Vozka, v periodikách zaměřených na oblast tělovýchovy, jako je Tělesná výchova a sport mládeže (TVSM), v regionálních médiích, na odborných seminářích a národních i mezinárodních konferencích, v odborných časopisech a sbornících. Dále jsme připraveni realizovat osobní schůzky s individuální prezentací významu projektu a s diskusemi o typu, formě a obsahu jednotlivých nabízených programů. Kontaktujeme jednotlivá občanská sdružení zaměřená na programy pro volný čas osob se speciálními potřebami a zveřejňujeme na jejich webových stránkách aktuálně řešené aktivity projektu (viz www.apa.upol.cz).

Závěr

Dopad projektu Centra podpory integrace spatřujeme především ve dvou základních rovinách. První se týká pedagogických a dalších pracovníků, kteří se zabývají prací se žáky se SVP v kontextu segregovaných i integrovaných programů. Projekt zlepšuje jejich kompetence pro práci s takto definovanou cílovou skupinou. Tím působí na zlepšení jejich profesní přípravy a napomáhá při rozvoji jejich vlastních lidských zdrojů ve vztahu k jejich další možné zaměstnatelnosti. Druhá se týká především žáků se SVP, tedy jedinců se zdravotním postižením či zdravotním a sociálním znevýhodněním, kteří využívají prostředků tělesné výchovy, sportu a pohybové rekreace k osobnostně-sociálnímu rozvoji. To vše vede k jejich lepšímu sebehodnocení, což v kombinaci s rozvíjenými motorickými kompetencemi vede k lepšímu pracovnímu uplatnění těchto jedinců. Pravidelně realizované pohybové aktivity zlepšují subjektivní pocit zdraví. Uvedené faktory přispívají ke zlepšení kvality života osob se speciálními potřebami a také ke zvýšení možnosti jejich zaměstnatelnosti, čímž napomáhají rozvoji celé společnosti.

ZAPOJENÍ ŽÁKA S TĚLESNÝM POSTIŽENÍM DO VYUČOVACÍ HODINY TĚLESNÉ VÝCHOVY NA BĚŽNÉ ŠKOLE

Martin Kudláček

Fakulta tělesné kultury, Univerzita Palackého v Olomouci

Žáci s tělesným postižením (TP) mohou být vzděláváni na běžných základních školách společně s intaktními žáky, nebo ve školách samostatně zřízených pro žáky s tělesným postižením (dále pouze speciálních školách). Charakter tělesné výchovy se v obou případech bude lišit. Zahraniční autoři doporučují mít vytvořený systém podpory pro školní TV. Možnosti zapojení do školní TV by měly být následující (od plně integrovaného přístupu po vzdělávání na školách zřízených pro žáky s TP):

- a) integrace bez podpory a bez modifikace obsahu TV;
- b) integrace s úpravou obsahu a podmínek v TV;
- c) integrace s využitím peer partnerů;
- d) integrace s využitím asistenta pedagoga;
- e) kombinované formy výuky;
- f) spolupráce s organizacemi v komunitě školy;
- g) další výuka segregovaného charakteru.

Při trendu integrovaného vzdělávání se velká část žáků s TP dostává do běžných škol. Na základě našich zkušeností a dostupných informací bývají tito žáci často vyloučeni z hodin školní tělesné výchovy. Rodiče žáků s TP si většinou neuvědomují důležitost zapojení do pohybových aktivit. Učitelé TV mnohdy nevědí, co s žáky s postižením ve školní TV dělat a lékaři (neznajíce podmínky a požadavky školní TV) většinou vyhoví žádosti rodičů a navrhnou žáka osvobodit (uvolnit) ze školní TV. Přes mnohé snahy pracovníků Fakulty tělesné kultury UP v Olomouci (více na www.apa.upol.cz) je stále počet opravdově začleněných žáků s TP ve školní TV relativně nízký.

Budeme-li uvažovat o zapojení žáků s TP do konkrétních aktivit, měli bychom dbát na níže popsané kroky:

1. **seznámit se s kurikulem v TV** a uvědomit si (ujasnit si) cíle vybrané pohybové aktivity (PA) – obecné cíle doplněné konkrétními úkoly, které musí respektovat zájmy všech žáků, včetně těch se zdravotním postižením;
2. **seznámit se s vnějšími podmínkami** – především z důvodu vnější bariérovosti, základní bezpečnosti a možnosti plánování PA;

3. **diagnostikovat motorické i osobnostní kompetence** skupiny (včetně žáka s postižením);
4. **modifikovat PA** pro zapojení všech žáků – na základě diagnostiky kompetencí skupiny a limitů vnějšího prostředí;
5. **správně žáky motivovat** – především žáky informovat o nutnosti a vhodnosti modifikací, tak aby byla možná participace všech;
6. **seznámit žáky s PA**, vysvětlit organizaci, pravidla;
7. **zajistit bezpečnost** – kromě běžné fyzické bezpečnosti nezapomínat i na psychickou, při PA samotné pak řešit nepředvídané situace, anticipovat vývoj PA a do jisté míry ji unikátně tvořit – je důležité být připraven na flexibilní řešení, která může participace žáka s postižením vyžadovat.

Při modifikacích pohybových aktivit si musíme být vědomi toho, že **obsah jednotlivých činností musí respektovat obecné cíle a výstupy TV v rámci individuálních možností a potřeb každého žáka**. Při integraci žáků s tělesným postižením je důležité upravit jednotlivé činnosti tak, aby měli možnost účastnit se všichni žáci. Z důvodů lepšího pochopení možností, které má pedagog v rámci integrace do školní TV, uvádíme základní principy, nad kterými je nutné se zamyslet, případně je modifikovat pro vytvoření podmínek participace integrovaných žáků s postižením (Block, 2000; Kudláček & Ješina, 2008). Pro maximální zapojení žáků s TP doporučujeme zvážení potřeb pro úpravu prostoru (místo, velikost, vymezení prostoru pro pohyb), počtu účastníků (hráčů), způsobu a množství získaných bodů (zvládnutí aktivity), role hráče, náčiní (druh, tvar, velikost, množství, hmotnost), způsobu lokomoce (pohybu), času na aktivitu, intenzitu zatížení a odpočinku, vzdálenosti, výšky, velikosti, množství cílů (košů, branek aj.), využití kompenzačních sportovních (aplikovaných) pomůcek, zapojení dalších podpůrných osob a na závěr kreativní celkovou úpravu (adaptaci) pravidel (Ješina & Kudláček, 2009a; Ješina & Kudláček, 2009b).

Prostor (místo, velikost, vymezení prostoru pro pohyb) je dalším faktorem, který musíme v rámci TV obecně akcentovat. Prostor musí být bezbariérový, snadno dosažitelný. Velikost zvolené plochy by měla odpovídat počtu a specifikům hráčů, především kvůli bezpečnosti, ale i intenzitě zatížení, možnosti pohybu na vozíku nebo musí být vhodně ohraničena pro participaci žáka se zrakovým postižením. Velikost hřiště přímo ovlivňuje interakci žáků, stejně jako množství aktivních zásahů do dané PA. Vymezení prostoru pro pohyb je nezbytné především z bezpečnostních důvodů, dále pak také z důvodů samotné frekvence zapojení žáka s postižením do PA. Například žákovi na vozíku

omezíme možnost vjezdu do území pod košem při basketbalu nebo naopak omezíme možnost vstupu ostatním stojícím hráčům.

Způsob a množství získaných bodů modifikujeme v případě, když hrozí možnost, že šikovnější hráči ty méně šikovné do PA nezapojí. V tomto případě můžeme využít pravidlo, které umožní potenciálně méně bodujícími (vybranými) hráčům násobit body za splněný úkol. Například pokud se určenému žákovi podaří vhodit koš, počítá se za 5 bodů. Existuje i možnost zvýhodnění žáka s TP (ale nejen jeho), například v případě skórování nebo dosažení gólu, čímž dále získává na významu jeho postavení v týmu. Stejně tak zvýhodníme i vybraného žáka protějšího týmu. Pozor však na opakované označení tohoto hráče. Ačkoliv jednáte jednoznačně s vidinou pozitivního dopadu na skupinu, efekt může být opačný – proto doporučujeme střídání těchto hráčů. Zároveň lze rozšířit možnost bodování tím, že ho neomezíme pouze na vstřelení koše, ale poskytneme možnost získat body i vhozením do obroučky, desky, počtem přihrávek bez přerušení apod.

Náčiní (druh, tvar, velikost, množství, hmotnost) může být pro některé žáky s postižením klíčové. Při integraci žáka s tělesným postižením nesmíme zapomínat na používání různých typů sportovního náčiní. Například žák s DMO lépe manipuluje s velkým lehkým míčem než s míčem malým, ale těžkým.

Způsob lokomoce (pohybu) je samozřejmě nezbytnou součástí PA. Nejpřirozenější je chůze a běh, ale můžeme zařadit i několik dalších (pohyb v sedu, vleže, plazení, po čtyřech, skoky, poskoky po jedné končetině, kombinace všech). Pozor však na to, aby všichni žáci kvůli zapojení spolužáka na vozíku stále jen nelezli po zemi. Změny pohybu můžeme zařadit a kombinovat i v průběhu PA. Všichni hráči se nemusí pohybovat stejně, to se týká např. i pohybových her.

Čas na hru patří mezi klasické možnosti modifikace aplikovaných her. Jedná se o možnost ovlivnění celkové dynamiky, intenzity i koncentrace emocí. Čas je také důležitý s ohledem na zdravotní rizika, například ve spojení se svalovou únavou u žáků s cerebrálními parézami či únavou způsobenou jednostranným dlouhodobým zatížením u žáků používajících vozík. Intenzita zatížení a odpočinku je opět jednou z neklasičtějších možností modifikací her. Např. ve vztahu k žákovi s tělesným postižením je nutné sledovat především možná zdravotní rizika a případné kontraindikace pohybových aktivit, jako je spasmus svalů, celková fyzická únava, vliv na kardiovaskulární aparát, případně další.

Vzdálenost, výška, velikost a množství cílů (košů, branek aj.) přímo závisí na úrovni dovedností žáků. Nabízí se kombinovat tento princip s některými dalšími, jako třeba se způsobem a množstvím získávání bodů. Efektu dosáhneme i zvýšením počtu branek, kdy vytvoříme podmínky pro větší možnost úspěchu. Lze také například využít kombinovaných košů, kdy na nižší hází žák s postižením a na vyšší ostatní žáci.

Využití sportovně-kompenzačních (aplikovaných) pomůcek je klíčové z hlediska zapojení žáků s TP. Vhodný vozík (mechanický či elektrický) může napomoci zapojení do hodin TV, stejně tak monoski či bi-ski může umožnit účast žáků s TP na zimním lyžařském kurzu.

Role hráče je velmi důležitá vzhledem k jeho psychické spokojenosti s participací ve vyučovací jednotce TV a z hlediska sociálního statutu ve třídě. Naší snahou by mělo být vytvoření podmínek pro co největší možnost zapojení žáka se SVP do herní činnosti. V případě, že přímé zapojení jako hráče není možné, můžeme zvážit další možnosti (rozhodčí, poradce, supervizor, pomocný rozhodčí, manager, živá meta, záchrana). Zapojení dalších podpůrných osob může být pro integrované programy s využitím PA za určitých okolností klíčové. Okolnostmi máme na mysli především typ a hloubku žákova postižení, vnější podmínky školy a charakter konkrétních činností. Pokud mluvíme o zapojení dalších osob, máme tím na mysli především asistenta pedagoga a peer tutor. Celkovou adaptaci pravidel již neřadíme mezi základní principy modifikace, ale považujeme je za způsob modifikace specifické PA v jinou na základě nutnosti uzpůsobení aktivity vzhledem ke sledovaným cílům. Zde se nejlépe projeví kapacita učitele, a to jak kreativní a intelektová, tak někdy také časová a vnitřně motivační. Nejčastěji se týká sportovních a pohybových her, ale i dalších pohybových činností.

Základní přístupy modifikací sportovních her v ATV

Sportovní hry patří v současné době mezi jedny z nejoblíbenějších pohybových aktivit. Představují prostor pro kreativní myšlení, skupinové prožívání emocí i bezprostřední reagování na změněné vnější podmínky. Prostředí, ve kterém probíhají jednotlivé sportovní hry, musí být v první řadě bezpečné i s ohledem na potřeby žáka s tělesným postižením. Tělocvičny či sportovní haly tuto podmínku většinou bezesbytku splňují, problémem však může být venkovní hřiště. Doporučujeme zpevněný povrch bez kamenů. Naprosto nevhodný je travnatý povrch s nerovnostmi. Antuková hřiště jsou možná, avšak musíme počítat s tím, že např. sportovní vozík je na měkkém podkladu obtížnější

ovladatelný (pomalejší, celkově horší ovladatelnost). Realizace integrovaných pohybových aktivit (včetně sportovních her) je podle zkušeností zahraničních i českých autorů možná (Bláha, 2010; Block, 2000; Janečka, 2003; Kudláček & Ješina, 2008; Sherrill, 2004; Štěrbová, 2008). **Na druhou stranu není vhodné zapojovat žáky s TP do hodin TV „za každou cenu“.**

Vzhledem k participaci všech žáků je možný ještě jiný přístup než modifikace běžného sportu. Jedná se o aplikaci sportu (případně nácviku, průpravných her aj.), který je primárně určen pro žáky se SVP (respektive zdravotním postižením). Jedná se o sporty jako např. boccia, goalball, případně jiné. Jestliže závažnost postižení omezuje zapojení do většiny PA, nebo když jsou aktivity ve školní TV natolik specifické, že jejich modifikace by nebyla pro žáky s TP přínosná a významně by zhoršila TV pro intaktní spolužáky, doporučujeme zvážit paralelní zapojení do TV nebo zapojení do PA na jiném místě, než probíhá výuka TV (např. druhá tělocvična, cvičebna, posilovna). V těchto případech je možné využít asistentů pedagoga i spolužáků v roli „peer tutorů“. Dva příklady těchto PA pro žáky s vážnějšími formami TP mohou být *boccia* nebo *polybat*.

Boccia

Boccia je sportovní hra podobná hře petangue. Je modifikována pro hráče s těžkým postižením. Hraje se se speciálními koženými míčky s měkkou výplní. Ke hře je potřeba šest červených, šest modrých a jeden bílý míč, tzv. „jack“. Cílem hry je umístit míčky své barvy co nejbližší bílému míči. Míče můžeme k cílovému míčku hodit přímo, nebo k němu přiblížit míček kontaktem s jiným míčkem. Můžeme také přituknout cílový míček do blízkosti svých míčků či odrazit soupeřův míček dále od cílového. Po skončení směny (vyházení všech obdržných míčů oběma stranami) se sčítají všechny míčky, které jsou blíže cílovému míčku než nejbližší míček soupeře. Za každý takový míč je jeden bod. Pokud jsou dva nejbližší míčky ve stejné vzdálenosti od cílového míče, dostávají obě soupeřící strany po bodu. V soutěžích jednotlivců a družstev dvojic/párů se hrají vždy čtyři směny. V soutěži trojic/týmů se hraje vždy šest směn. Hráči se střídají ve vzhazování cílového míčku („jack“) na hrací plochu v každé směně; hra začíná strana s červenými míčky (o tom, kdo bude mít červené míčky, rozhodne los). V průběhu hry hází míčky ta strana, která má svůj nejbližší míč dále od cílového míče než soupeř. Pokud je po odehrání zápasu stav nerozhodný, hraje se rozhodující směna (tie-break). Rozměry hracího pole jsou 6 m × 12,5 m. Povrch musí být rovný a hladký, jako například dlážděná, dřevěná či umělá podlaha v tělocvičně. Odhodové území je rozděleno do šesti odhodových boxů. Čára ve tvaru písmene „V“ označuje území, kde je v případě

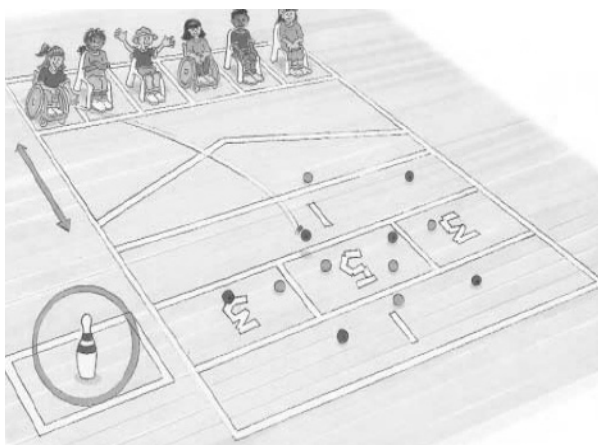

dopadu „jacku“ hod neplatný. Středové „X“ označuje polohu, kam umístíme „jacka“ po vyražení z hracího pole.

Obrázek 1. Modifikace hry boccia na omezeném prostoru (Australian Sport Commission, 2008)

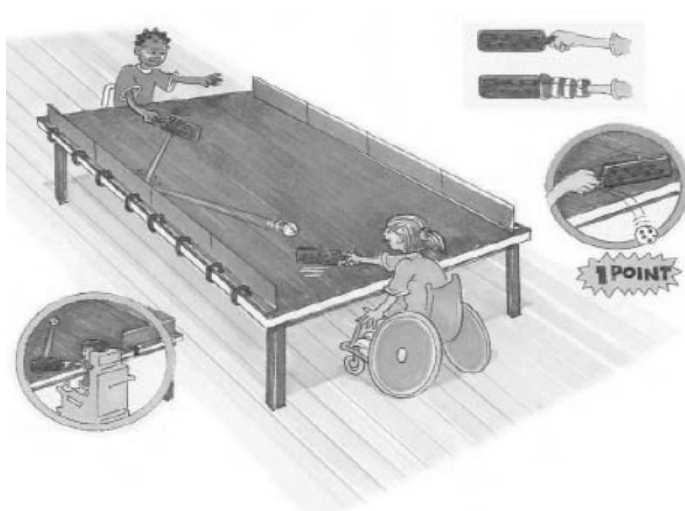
Výše jsou popsána základní pravidla hry boccia. Principálně se jedná o cílovou hru a v integrované TV ji můžeme hrát v jakýchkoliv modifikacích (viz Obrázek 1 a 2). Můžeme hrát na menším prostoru, trénovat odhod na jakékoli cíle (kužel, kruh, značka na podlaze). Cíle mohou mít podoby písmen nebo čísel a můžeme hry s bocciau použít v rámci výuky mezipředmětových vztahů (sčítání, literatura apod.).

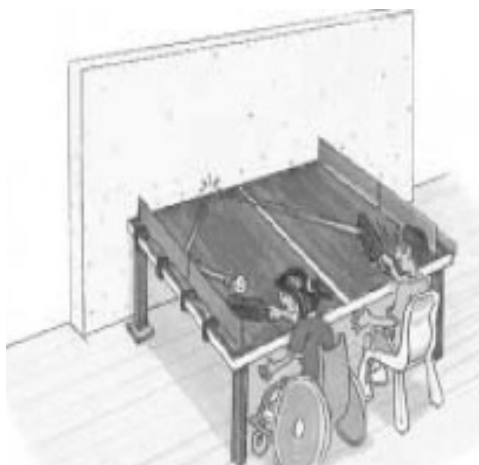
Obrázek 2. Modifikace hry boccia s využitím čísel (Australian Sport Commission, 2008)

Polybat

Polybat je sportovní hra podobná stolnímu tenisu modifikovaná pro hráče s těžkým postižením. Polybat se hraje na ping-pongovém stole, který je opatřen postranními mantinely. Je možné jej hrát i na jakémkoliv větším stole/desce s postranními mantinely. Ke hře se používá speciálně upravených pálek (viz Obrázek 3) a florbalového nebo menšího plastového míčku. Cílem hry je vstřílit soupeři gól, nebo jej donutit, aby se dopustil nedovolené hry. Nedovolená hra znamená: a) kontakt míče rukou, b) zastavení míčku pálkou, či c) přestřelení mantinelů. Hraje se na sety, přičemž jeden set může být 11 nebo 21 bodů. Hráči se na podání střídají po pěti podáních. Polybat se hraje v singlech nebo doublech. Jistou modifikací může být Polysquash, kdy využijeme menšího stolu a zdí, o kterou se míček odráží (viz Obrázek 4).

Obrázek 3. Polybat (Australian Sport Commission, 2008)

Obrázek 4. Polysquash (Australian Sport Commission, 2008)

Referenční seznam

- Bláha, L. (2010). Námět k začlenění jedince se zrakovým nebo jiným zdravotním postižením do pohybových her. *Tělesná výchova a sport mládeže*, 76(2), 20–25.
- Block, M. (2000). *A teacher's guide to including students with disabilities in general physical education*. Maryland: Paul H. Brooks Publishing Co.
- Janečka, Z. (2003). Ontogeneze motoriky jinak zrakově disponovaných dětí do tří let. *Zdravotně postižení – programy pro 21. století* (pp. 124–127).
- Ješina, O., & Kudláček, M. (2009a). Modifikace pohybových aktivit pro participaci dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením v integrované školní tělesné výchově. *Speciální pedagogika*, 19(3), 227–237.
- Ješina, O., & Kudláček, M. (2009b). Aplikované pohybové aktivity v integrované školní tělesné výchově I. *Tělesná výchova a sport mládeže*, 75(2), 15–19.
- Kudláček, M., & Ješina, O. (2008). *Integrace žáků s tělesným postižením do školní tělesné výchovy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Sherrill, C. (2004). *Adapted physical activity, recreation and sport: Crossdisciplinary and lifespan* (6th ed.). Boston, MA: WCB/McGraw-Hill.
- Štěrbová, D. (2008). Máme se obávat, že se dítěti s tělesným postižením „něco stane“ v hodině tělesné výchovy a při pohybových aktivitách? In M. Kudláček & I. Machová (Eds.), *Integrace – jiná cesta: Sborník příspěvků ze semináře 30. 11. 2007* (pp. 59–70). Olomouc: Univerzita Palackého.

VLIV POHYBOVÝCH AKTIVIT NA POZITIVNÍ UTVÁŘENÍ OSOBNOSTNÍCH STRUKTUR U ŽÁKŮ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM VE SPECIÁLNÍM A INTEGROVANÉM ŠKOLSTVÍ (VÝSLEDKY DLOUHODOBÉHO PSYCHOLOGICKÉHO SLEDOVÁNÍ SPECIÁLNĚ PEDAGOGICKÉHO CENTRA PRO ZRAKOVĚ POSTIŽENÉ V LITOVLI)

Jana Mlčáková

Speciálně pedagogické centrum Litovel

Příspěvek si klade za cíl podělit se o poznatky z každodenní terénní práce pracovníků SPC se žáky se zrakovým postižením, tentokrát z úhlu pohledu méně pro nás obvyklého, jako jsou pohybové aktivity.

Z hlediska psychologického je zajímavé, že sama terminologie o počátečních vývojových etapách člověka pohyb zahrnuje, mluvíme o raném psychomotorickém vývoji jedince. U dětí do jednoho roku je nejdůležitějším vývojovým kritériem právě pohyb dítěte, vývoj hrubé a jemné motoriky. Ty jsou vývojovými psychology sledovány na různých vývojových škálách. Dítě je okolím k pohybu různě stimulováno, lékaři při preventivních prohlídkách sledují pohybové aktivity a vývoj jemné motoriky, úchop apod. Se zrakově handicapovanými malými dětmi a jejich rodinami od narození do 4 let pracuje Středisko rané péče, které je nyní nově umístěno v Olomouci na ulici Střední Novosadská. Pracovníci centra s dítětem pracují v rodině, a to tak, že se věnují jeho komplexnímu rozvoji, stimulují nejen zrakové funkce, ale vše, co do tzv. psychomotorického vývoje patří, to je motoriku, řeč, rozumové a paměťové funkce a nespočet různých dovedností, např. sebeobsluhu aj. Samo sebou, že absence pohybu by v tomto věkovém období signalizovala řadu obav o normální vývoj dítěte a vedla by ke zkoumání příčin. Můžeme shrnout, že celé batolecí období u dětí intaktních nebo s handicapem, v našem případě zrakovým, je doslova pohybem nabitě a dobrá úroveň pohybového vývoje jde ruku v ruce se zdravým psychickým vývojem. Přirozeně, pohyb dítě přivádí do společnosti ostatních dětí při hře.

Dostáváme se k věku předškolnímu a k jeho rané fázi, tedy kolem čtvrtého roku věku. Na základě dobré spolupráce SPC s ranou péčí je dítě ve svém přirozeném prostředí, tedy v rodině formálně předáno do péče SPC, které je pak sleduje až do věku 15 i více let. Po převzetí dítěte do péče a seznámení se s jeho rodinným prostředím začíná intenzivní pátrání našeho SPC po běžné MŠ, která by takové dítě přijala. Při tom, když dojednáváme s představiteli zařízení

příchod takového dítěte s postižením, pracovníky zařízení zajímá, jaká jsou specifika dítěte a zda bude schopno se zapojit do všech činností v takovémto zařízení. Je samozřejmé, že se ptají i na aspekty týkající se pohybu – zda bude s dítětem cvičit, chodit na zahradu, na vycházky. Vysvětlíme případná omezení, vyplývající z diagnózy, a i to, že v tomto věku (od čtyř do šesti až sedmi let, kdy dítě obvykle pobývá ve školce) je pohyb pro dítě tak přirozený, že mu v něm nejde zabránit. Zároveň předškolní zařízení mnoho činností právě na motorice hrubé i jemné staví. Někdy, zvláště u dětí se světloplachostí či u dětí se zbytky zraku a u nevidomých, uvažujeme o přidělení asistenta pedagoga do dnes opět přeplněných tříd, aby se právě v pohybových aktivitách mohlo dítě zapojit, ale zároveň nebylo ohroženo. Dítě také nacvičuje specifické činnosti, jako je prostorová orientace, pohyb po nerovném terénu, hry s ozvučeným míčem apod. Mnohdy se role obrací a děti zdravé se v pohybové hře přizpůsobí zrakově postiženému dítěti. V naší dlouholeté praxi jsme se nikdy nesetkali s tím, že by dítě se zrakovým postižením někde nečinně sedělo, mělo nějakou náhradní činnost. Většinou ho při našich návštěvách jen těžko odlišujeme od dětí ostatních. Není výjimkou, že děti s handicapem sportují s rodiči, jezdí na dovolené, kde se s ostatními členy rodiny zapojují do všech aktivit.

Zlom však nastává s nástupem do školy. Na rodiče i dítě padá zodpovědnost za úspěšné zvládnání školních požadavků, což je u integrovaných dětí akcentováno daleko více než u dětí ve škole našeho typu, tedy v Základní škole prof. V. Vejvodského v Litovli. Naše centrum působí u této školy. Toto propojení školy a terénu je výhodou pro srovnání nároků jak ve výuce, tak i v pohybových aktivitách dětí, které jsou vyučovány speciálními pedagogy-tyflopedy v menších kolektivech tříd. Integrovaný žák je na jednu stranu zvýhodněn tím, že není vytržen ze svého přirozeného prostředí, ale přece jen se liší od svých spolužáků nejen vizuálně, ale i tím, že jeho zrakové funkce jsou oslabeny, avšak čeká se od něj, že pokud mu budou upraveny podmínky, pak bude podávat výkony stejné jako ostatní děti. Rodiče i dítě většinou dělají maximum, aby tomu tak bylo. Za svou letitou praxi jsem však zaznamenala jen několik desítek dětí, které se „nelišily“, byly schopny dělat všechno s ostatními, zapojovaly se i do hodin tělesné výchovy a často si samy korigovaly, někdy i na hranici rizika, to, že sportovaly s ostatními. Zakazovat jim pohyb by bylo stejně marné. Pracovníci SPC i učitel se snažili uhlídat alespoň rizika srážek a pádů. Šlo většinou o vesnické děti, které přirozeně běhaly venku, se vším, co k tomu patří, a měly rodiče, kteří jejich vadu vnímali přirozeně. Tito žáci nebyli žádní premianti, ale osobnostně spíše děti společenské, kamarádké, spontánní a bez zábran. Často je obtěžovala i naše návštěva, mnohdy hazardovaly i tím, že

nepoužívaly doporučených kompenzačních pomůcek a bylo nutné je hlídat, aby nedošlo k poškození zrakových funkcí. Vždy to byly děti velmi dobře začleněné v kolektivu, aktivní v interpersonálních vztazích, oblíbené.

Většina dětí a rodičů, jak už jsem předeslala, prožívá integraci velmi zodpovědně. Dítě navíc může mít jisté potíže, vyplývající ze zrakového postižení, např. je pomalejší, což v praxi znamená, že zadání dopisuje, nestihá, nedokončené úkoly se mu vrší, ale má většinou vůli vše zase vybalancovat. Tato usilovná snaha bývá však na úkor toho, že proces vzdělávání mu jak ve škole, tak i doma odčerpá většinu času. Dosahuje za těchto podmínek velmi dobrých, někdy i výborných výsledků, někdy je doučován, někdy připouští, že občas výchovy, ať výtvarnou výchovu, hudební, pracovní či tělesnou výchovu, využije k dohnání učiva, dopisování apod. Někdy je to jen občasný jev a dítě je zapojeno jak do třídního dění, tak i do výchov včetně tělesné, kde lékař, SPC a učitel tělocviku určí mantinely a poradí, jak využívat hodiny tělesné výchovy, pokud má dítě nějaká omezení. To je lepší případ. S kolegou nemáme provedenu přesnou statistiku cvičících a necvičících, klasifikovaných v tělesné výchově a neklasifikovaných, ale domníváme se, že na základních školách nejvýše 20 % integrovaných dětí aktivně sportuje, dalších 20 % je ve skupině s omezením a neradostných 60 % jsou ty děti, které spolu s rodiči vsadí vše na kvalitní osvojování si vědomostí. Tyto děti (tedy cca 60 %) bývají většinou osvobozeny z tělesné výchovy bez ohledu na závažnost diagnózy. Pokud zejména rodič přijde k lékaři s tím, že má strach o poškození zraku dítěte při pohybových aktivitách, a navíc dítě samo je spíše pasivní, neprůbojně, bázlivé a bolestinské, pak vzniknou „ideální“ podmínky pro osvobození z hodin tělesné výchovy. To však spustí řadu nežádoucích mechanismů. Zdravotně je dítě oslabené, má vadné držení těla, působí unaveně, neumí se odreagovat, kumuluje se v něm intrapsychické napětí. Není tak oblíbené v kolektivu a nezapadá tam, protože mnohé s ostatními neprožije. V krajním případě se ocitá v izolaci, někdy je i neoblíbené. Máme zkušenosti, že na prvním stupni právě píle a vědomosti takového dítěte, jeho široký duševní obzor a informovanost mohou ostatní děti zaujmout, baví je také kompenzační pomůcky spolužáka, ale na druhém stupni, kde obecně děti kolem jedenáctého až dvanáctého roku revoltují a nechťejí se učit, takový psychicky i tělesně křehký jedinec nezaujme, maximálně se vystupňuje jeho vidění okolím, že je divný nebo jiný. Toto samozřejmě vnímá jak rodina, tak i dítě a buďto krizi překonají ještě větším úsilím, individualizmem zrakově postiženého, kterého buďto rodina profiluje, nebo sám se profiluje k určitému studijnímu zaměření a této cesty se drží až do konce školní docházky, nebo jsou i případy, kdy izolace i všechny ostatní svízele jsou pro takové

dítě tak nepřijatelné, že žádá přechod většinou na přelomu šesté a sedmé třídy do naší litovelské školy. Zde evidentně ožívá, je mezi svými, je mu věnována individuální péče, má dost času stihnout výuku, která je pro všechny upravena s ohledem na pomalejší tempo zrakově postižených, cítí se dobře v kolektivu, často se náhle objeví chuť se zapojit do tělesné výchovy, která pod vedení zkušeného speciálního pedagoga probíhá pro něj přijatelnou formou a rodina se přestane obávat o zhoršení zraku. Nežřídka se zapojí i do sportovních kroužků goalballu a showdownu.

Domníváme se, že jsme pro propagaci tělocviku do škol dělali maximum, protože všichni jsme sportovní nadšenci, v našem týmu ještě do nedávné doby pracovala penzionovaná učitelka tělesné výchovy, která desítky let pracovala se zrakově postiženými a s příchodem nevidomých žáků získala v rámci tzv. nápravné tělesné výchovy zkušenosti, jak rozvíjet jejich pohybové dovednosti. Kolega je aktivní sportovec. To vše však nestačí k ovlivnění poměrně široké skupiny integrovaných zrakově postižených žáků k provozování pohybových aktivit. Učinili jsme několik pokusů je pozvat na celostátní sportovní hry zrakově postižených, kterých jsme byli i případnými spoluorganizátory, neboť se konají každoročně vždy na jiném místě, ale většinou se účastnili jednou a pak již účast odmítli. Nejspíše toto prostředí bylo na tak krátkou dobu, jakou hry trvají, cizorodé, nic jiného s dětmi, s nimiž se tam setkali, v minulosti neprožívali. Totéž bylo na rekondičních táborech. Nemůžeme chtít tyto děti bez předchozího seznámení, např. formou společného delšího soustředění či diagnostického pobytu na naší škole, přemísťovat jak šachové figurky a myslet si, že se naše snažení setká s úspěchem.

Naprostý nezáměr o pohyb je u integrovaných zrakově postižených studentů na středních školách. Tam už „jde do tuhého“ a aby obstáli v tak těžké konkurenci vzdělanostně, nemají vůbec čas ani na své původní zájmy a koníčky. V této skupině se může objevit špička, nadaný jedinec, který dokáže přes svůj handicap zcela „převálcovat“ ostatní, nicméně takovéto případy jsou ojedinělé.

Dovolte kratičkou kasuistiku. Chlapec M. K. z Přerova s dg. albinismus, nystagmus, světloplachost a krátkozrakost se před mnoha lety objevil jako žák naší první třídy. Pro svou neschopnost se adaptovat na internátní provoz byl jedním z několika mála tehdy integrovaných žáků na běžné škole. Rychle si osvojil potřebné kompenzační pomůcky, téměř nepotřeboval naši pomoc. Přestože byl osvobozen z tělocviku, byl tak zajímavou osobností, že se stal oblíbencem na všech stupních svého vzdělanostního vývoje, SPC jen přihlíželo, protože si vše vždy zařídil sám s minimální dopomocí rodičů, prestižní gymnázium zvládl excelentně a na filozofické fakultě vystudoval obor žurnalistika.

Byl vždy velmi silnou osobností, cílevědomý, se silně vyvinutou volní složkou, příjemný, osobnostně kvalitně komponovaný. V životě je úspěšný.

Pak však narážíme na integrace, střízlivě hodnoceno, málo zdařilé, poněvode z důvodů ambicióznosti rodičů a nerespektování schopností a limitů žáka. Navíc se jedná o integrace žáků, kteří po celou dobu školní docházky navštěvovali naši školu. Tam povětšinou rezignuje tento žák na všechno, zvláště pokud je nevidomý, nebo má zbytky zraku a zvolí si studium např. na výběrové SŠ. Přichází i o ty koníčky, které byly v jeho životě velmi významné, hra na hudební nástroj u jednoho nebo rozhlasové vysílání u druhého. Nanejvýš se účastní některých nenáročných aktivit se svou třídou, školního výletu apod. Z větších akcí, jako je lyžařský výcvik, jsou osvobozeni. Hodiny, které se týkají výchov, využívají k různému dopracovávání úkolů, které běžně nestíhají. Je to žalostný pohled na letošního maturanta, který je z hlediska psychologického na pokraji psychických i fyzických sil, nemá žádný volný čas, neprožil si žádné studentské radovánky. Je neduživý, astenický, jeho tělo je ochablé, držení těla vadné. Prozatím je jeho maturitní zkouška vrcholem nás všech a pak na řadu přijde třeba i ten pohyb. U tohoto případu je zejména smutné to, a proto ho také zmiňuji, že v předškolním věku, ač nevidomý, stačil v pohybu svým zdravým bratrancům, pohyboval se výborně na jakémkoliv povrchu, dostal se sám všude a byl mezi dětmi na vesnici oblíben, protože se neodlišoval, nebyl pro ně zátěží, nemusely se mu v ničem přizpůsobovat.

Zde vidíme vcelku smutnou bilanci postupné absence pohybových aktivit u zrakově postižených se vzrůstajícím věkem.

Jsme proto velmi rádi, že jsme se mohli zapojit do projektu Fakulty tělesné kultury UP v Olomouci a začít spolupracovat s panem Mgr. Tomášem Vyhlídalem, který s ostatními kolegy, jak doufáme, provedou revoluční převrat v nazírání na pohybové aktivity na školách všech stupňů v našem kraji.

Nerada bych, aby tento příspěvek vyzněl pesimisticky, proto chci na závěr zmínit ještě některé případy, uvést dvě kasuistiky žáků později osleplých a jednu kasuistiku dívky nevidomé od narození, pro které sport znamenal velký průlom do jejich života a zcela změnil jejich jinak velmi složitý osobnostní vývoj. Jedná se o bývalé žáky naší školy, kteří přišli z běžných škol. Chlapec D.H. s progresivní zrakovou vadou postupně ztrácel zrak. Protože je to případ z počátků existence centra, setkáme se zde i se špatným zařazením žáka se zrakovým postižením namísto do spádové základní školy do zařízení pro děti s kombinovanými vadami. Odtud při zhoršování zraku se díky rozdílovým zkouškám dostal na náš druhý stupeň, bez problémů se začlenil do vzdělávacího proudu základní školy, ale ve věku dvanácti let přišel o zrak. Psychicky

to pro něj byla naprostá katastrofa. Uzavřel se do sebe, zlobil se na sebe, sužoval rodiče, byl velmi citově labilní na pokraji psychopatologie ve smyslu depresivního prožívání s úzkostí. Ve škole se začal experimentálně zavádět showdown a D. se do této hry úplně zamiloval. Trénoval, odezdněly psychické potíže, začal jezdit na závody, vyhrával. Dále se seznámil s tandemovou cyklistikou, tu však tak nerozvinul a provozoval ji rekreačně. Umožňovala mu, protože byl z Olomouce jako dojíždějící, se se svými kamarády přemísťovat a být s nimi všude, kde byli i oni. Základní školu zvládal průměrně, střední školu v B. spíše se slabými výsledky, ale ve sportu vynikal, později se dostal i na špičku mezi dospělými v naší reprezentaci v showdownu. Máme zprávy, že se věnuje i střelbě. Má mnoho přátel a sport mu pomohl se vyrovnat s nelehkou situací ztráty zraku.

Druhý případ, dívka A.Š. s degenerativním zrakovým postižením, přišla do naší školy také ještě se zbytky zraku. Pracovala se zvětšeným černotiskem, psala velkými písmeny. Na rozdíl od předchozího D. H., kterého rodina na ztrátu zraku připravovala alespoň tím, že se učil braillovskou abecedu, práci na Pichtově stroji, dívka zůstala po neúspěšné operaci, která skončila slepotou, zcela bezradná. Dokázala se však po této atace se situací vyrovnat lépe než D. Zdálo se, že bylo vše zažehnáno. O zrak přišla ve čtvrté třídě. S přicházející prepubertou a hormonálními změnami se náhle objevily závratě, kolapsové stavy neznámého původu. Organicita byla vyloučena. Proto se začalo uvažovat o psychogenním původu potíží. Shodou okolností naše již zmíněná kolegyně tělocvikářka ji zařadila do nápravného tělocviku, dívka nabyla ztracenou sebejistotu, naučila se tanci. Začala vystupovat s cvičeními s tanečními a aerobickými prvky na různých benefičních akcích, z původní trémistky se stávala stále více sebejistá dívka, začala se všemi sportovními aktivitami, které na škole byly, hrála showdown, jezdila na sportovní hry, byla všestranná. Zaměřila se a postupně vynikla v atletice a plavání. Po základní škole šla na sportovní gymnázium pro zrakově postižené. Je z ní sebevědomá, společenská a velmi půvabná dívka.

A ještě poslední případ naší školní popelky, dívky M. V., s níž se život také nemazlil. Narodila se s nízkou porodní váhou, dg. rethinopatie nedonošených, v rodině spíše jednodušších rodičů. V předškolním věku byla odmítána v běžných mateřských školách (to bylo ještě v „pionýrských dobách“ našeho SPC a někdy nebylo lehké prorazit). Byla ve speciálním zařízení pro děti s více vadami poblíž místa bydliště. Pro školskou nezralost měla dvakrát odloženu školní docházku. Byla velmi nejistá, během školní docházky na prvním i druhém stupni se nedokázala vůbec prosazovat, se vším se vždy smířila. Trpěla

denním pomočováním. Byla úzkostná a nejistá, těžký introvert. O svých pocitech nehovořila ani s rodiči. Docházela po dobu celé školní docházky na psychoterapeutická cvičení. Projevovala se strojovou přesností, některé rituály měly až obsedantní ráz, měli jsme dokonce podezření na poruchy autistického spektra. Ve třídním kolektivu byla izolovaná, vážla komunikace s učiteli. Jako dospívající se stala terčem obtěžování svého spolužáka a jedné mladší žákyně. To se však již ozvala. Doslova jako záchranný kruh se v té době objevil kroužek juda. Začal jej navštěvovat již dříve zmiňovaný pozdější maturant, tato dívka a jedna dívka se specifickými poruchami učení. „Naše“ dívka, jak bylo jejím zvykem, se do tohoto sportu vytrvale „zakousla“, ačkoliv pro ostatní mělo judo jepičí život. Vytrvalost a nezdolnost této dívky v individuálním sportu, který jí byl jak šitý na míru, slavila úspěch. Judo se stalo smyslem jejího života, bila se jako lev, začala vyhrávat závody a dokonce se svou trenérkou odletěla na sportovní zápolení do USA. Byla to pro ni, dívku „bez šancí“, jak na ni mnozí pohlíželi, ohromná satisfakce. V současné době studuje na střední škole pro zrakově postižené a i v jiném městě se tomuto sportu věnuje. Na letošním výročí litovelské školy se ukázala jako sebevědomá dívka s další medailí na krku, kterou hrdě po celý den nosila.

Svůj příspěvek jsem tedy zakončila několika šťastnými příběhy dětí s těžkým postižením, kterým sport pomohl překonat jejich původně nepříznivé předurčení a udělal z nich úspěšné a hlavně šťastné, osobnostně velmi kvalitní lidi.

Na závěr chci poděkovat za pozornost a popřát sportu ve školách zasloužený rozkvět a zrakově postiženým žákům s ním plno pěkných zážitků.

TĚLOCVIČNÉ AKTIVITY ŽÁKŮ NA ZŠ, SŠ CREDO V OLOMOUCI

Miroslava Spurná

*Základní škola a Střední škola Credo, o.p.s.,
Olomouc, Mozartova 43*

Pravidelná a optimální tělocvičná aktivita představuje jeden ze základních předpokladů komplexního a harmonického rozvoje všech dětí. U dětí se zdravotním postižením jsou vhodně zvolené tělocvičné aktivity navíc považovány za velmi účelný prostředek socializace a integrace těchto dětí do intaktní populace. Tělesná výchova či jiné formy tělocvičných aktivit tak představují nezbytnou součást výchovně vzdělávacího procesu, kterých by se měli účastnit všichni žáci.

Základní škola a střední škola Credo, o.p.s. v Olomouci (dále jen ZŠ, SŠ Credo) zahrnuje ZŠ praktickou, ZŠ speciální, ZŠ speciální s rehabilitačním programem a Praktickou školu dvouletou. V ZŠ, SŠ Credo jsou vzdělávání žáci s tělesným postižením a žáci s vícenásobným postižením. Blíže se jedná především o žáky s dětskou mozkovou obrnou a o žáky s mentálním postižením v kombinaci s tělesným postižením a smyslovými vadami. Ve škole je zřízena i jedna třída pro žáky s autismem a autistickými rysy v kombinaci s dalším postižením. Jedná se tedy o velmi heterogenní skupinu žáků, jejichž rozdílnost v úrovni pohybových a rozumových schopností vyžaduje i odlišnou motivaci a modifikaci veškerých pohybových aktivit. Tento příspěvek se věnuje především záměrným pohybovým aktivitám, tzv. tělocvičným aktivitám (TA) žáků. TA v ZŠ, SŠ Credo mají podobu buď aplikované tělesné výchovy nebo zájmových sportovních kroužků. Obě tyto formy tělocvičných aktivit vycházejí z principů aplikovaných pohybových aktivit. To znamená, že se snažíme veškeré pohybové činnosti přizpůsobovat individuálním možnostem a potřebám každého žáka.

Aplikovaná tělesná výchova (ATV) je na naší škole realizována jako jedno- nebo dvouhodinová vyučovací jednotka, ve které jsou naplňovány cíle a obsah vyučovacího předmětu tělesná výchova a rehabilitační tělesná výchova dle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (RVP ZV-LMP) a Rámcového vzdělávacího programu pro obor vzdělávání základní škola speciální (RVP ZŠS). Jako hlavní obecné cíle ATV jsme si stanovili:

- vytvoření a posílení kladného vztahu k pohybu a tělocvičným aktivitám,
- všestranný rozvoj žáka,
- uvolnění a relaxace při provádění tělocvičných aktivit.

Obrázek 1. Rehabilitační cvičebna

Obrázek 2. Venkovní hřiště

Obrázek 3. Třída

Spektrum postižení našich žáků je velmi široké, proto se při plnění cílů ATV snažíme o maximálně individuální přístup a o využití takových podpůrných opatření, která nám umožní zapojení všech žáků do hodin ATV. Podstatnou roli zde hrají podmínky (personální, prostorové a materiální), které škola pro realizaci ATV poskytuje.

ATV na naší škole vyučuje pedagog s aprobační aplikovanou tělesnou výchovou, který při výuce využívá speciálních metod a forem práce vycházejících z principu aplikovaných pohybových aktivit. Učitelka při realizaci ATV vychází z ročních tematických plánů učiva, ovšem při vlastní výuce je často nucena obsah hodiny měnit a přizpůsobovat aktuálním potřebám žáků (aktuální zdravotní stav, častější unavitelnost, rozdílná motivace apod.) a počtu přítomných žáků. Vyzadáje to u ní tedy notnou dávku kreativity a znalost adaptačních strategií prováděných tělocvičných aktivit. Při výuce využíváme i pomoci asistentů pedagoga, a to především ve třídách, kde jsou sedící žáci (vozíčkáři). ZŠ a SŠ Credo velmi úzce spolupracuje s rehabilitačním pracovištěm o.s. Jitro, což učitelce ATV umožňuje konzultovat aktuální zdravotní stav žáků s rehabilitačními odborníky a získávat tak cenné informace o pohybových možnostech žáků a případných kontraindikacích prováděného cvičení. Výuka ATV probíhá v prostorách rehabilitační cvičebny, ve školních třídách a na školním venkovním hřišti (Obrázek 1, 2, 3). Při výuce využíváme řadu dostupných tělocvičných náčiní, nářadí a také netradičního náčiní, jako jsou lana, kuličky, kelímky, papírové koule, psychomotorická plachta a jiné.

Nezbytnou součástí jsou kompenzační pomůcky, jako vozíky, chodítka, berle. Vedle podmínek personálních, prostorových a materiálních je pro realizaci ATV důležité zajistit i vhodné komunikační podmínky. Především u žáků s těžkým narušením komunikačních schopností je nutné volit alternativní způsoby komunikace. V našem případě se jedná o systém piktogramů a obrázků tělocvičných aktivit, které jsou danými žáky prováděny (Obrázek 4).

Obrázek 4. Ukázka komunikačních obrázků žáka s těžkým narušením komunikačních schopností pro potřeby ATV

K činnostem, které tvoří hlavní náplň ATV, patří pohybové hry, gymnastická cvičení, atletika, sportovní hry, turistika a pobyt v zimní a letní přírodě a osvojování teoretických znalostí z oblasti tělocvičných aktivit.

- **Pohybové hry**
  - zaměřené na různé způsoby lokomoce (chůze, běh, lezení, plazení, jízda na vozíku);
  - zaměřené na manipulaci s náčiním;
  - psychomotorické hry využívající netradičních náčiní (ovlivňující úroveň pohybových dovedností);
  - závodivé hry, překážkové „opičí dráhy“.
- **Gymnastická cvičení**
  - cvičení s náčiním (míč, švihadlo, obruč, kuželka) a na nářadí (žebřiny, lavička, velké míče, trampolínka);
  - rytmická cvičení s říkadly a cvičení s hudbou;
  - akrobacie (kotouly, válení sudů, obraty na vozíku).
- **Atletika**
  - běh/jízda na vozíku (starty, sprint, motivovaný vytrvalostní běh/jízda na vozíku, slalom, štafetový běh);
  - skok do dálky/dojezd vozíku na jeden záběr;
  - hod míčkem, kuželkou, granátem, medicinbalem.
- **Sportovní hry**
  - průpravná cvičení (pohybové hry s herním náčiním různých velikostí a materiálu);
  - znalost základních pravidel hry, zjednodušená či upravovaná pravidla.
- **Turistika, pobyt v zimní a letní přírodě**
  - výlety, procházky v okolí školy (chůze, běh, jízda na vozíku v terénu);
  - základy orientačního běhu/jízdy na vozíku;
  - hry na sněhu a se sněhem, lokomoce na kluzké ploše;
  - bobování, sáňkování;
  - základy plavání, hry ve vodě;
  - sportovně ozdravný pobyt na letním táboře.
- **Teoretické poznatky z oblasti tělocvičných aktivit**
  - základy tělocvičné a sportovní terminologie;
  - seznámení s vrcholovými soutěžemi, sporty i sportovci, olympijské a paralympijské hnutí;
  - vyhledávání informací v oblasti tělocvičných aktivit v médiích (noviny, časopisy, internet).

Další formou TA žáků v ZŠ, SŠ Credo jsou **zájmové sportovní kroužky**, kterými jsou sportovní kroužek boccia a kroužek pohybových a sportovních her, tzv. „sportovky“.

- **Sportovní kroužek boccia** probíhá jednou týdně po dobu 60 min. v prostorách školní třídy. Svým obsahem je zaměřen na trénink a vlastní hru boccia. Do kroužku dochází sedm žáků, z nichž všichni jsou žáci sedící (vozičkáři). Podle potřeb každého hráče využíváme speciální sportovní kompenzační pomůcky (rampy, roury) a pomoci asistentů hráče.
- **Kroužek pohybových a sportovních her („sportovky“)** probíhá jednou týdně po dobu 60 min v prostorách rehabilitační cvičebny a v případě hezkého počasí na školním venkovním hřišti. Kroužek navštěvuje 6 žáků z řad stojících i sedících žáků (chodící i vozičkáři). Obsahem kroužku jsou přízpůsobené pohybové a sportovní hry (kuželky, frisbee, florbal, polybat, basketbal, boccia).

Na závěr uvádím jako příklad jednu ze sportovních her, která je často využívána v hodinách ATV i v kroužku pohybových a sportovních her a u našich žáků se těší velké oblibě. Jedná se o sportovní hru **polybat**, která představuje modifikaci stolního tenisu (Obrázek 5). Hra je svým charakterem dostupná i žákům s omezenou úrovní pohybových schopností, kteří by se do klasické hry stolního tenisu zapojili jen obtížně. Polybat se hraje na stole pro stolní tenis, který je zbaven síťky a po stranách je vybaven bočními zábranami, od kterých je umožněn odraz míčku. Hráč se snaží pomocí obdélníkové placaté páčky poslat míček po stole na stranu soupeře tak, aby soupeř míček nezachytil. Za každý spadnutý míček na konci soupeřova stolu získává hráč bod. Výhrává hráč, který jako první dosáhne dvanácti bodů. Hra může být hrána jako dvojhra nebo čtyřhra podle pravidel polybatu (Nottingham Trend University). K základním pravidlům polybatu patří následující:

- Každou novou výměnu zahajuje podáním hráč, který v předešlé výměně bodoval. Podání musí být odehráno odrazem míčku o jakoukoliv boční stranu stolu. Poté může být míček už odehrán přímo nebo opět odrazem o stěnu.
- Míček musí být po celou dobu hry v kontaktu s povrchem stolu. Odehraje-li hráč míček tak, že se odrazí mimo povrch stolu, získá soupeř bod.
- Hráč v průběhu hry nesmí míček před jeho odehráním soupeři zastavit – hra probíhá plynulým odehráváním míčku.

Pravidla hry polybat mohou být opět vzhledem ke specifickým potřebám hráčů různě upravována.

Obrázek 5. Hra polybat

Referenční seznam

Nottingham Trent University. Adapted sports – Polybat. Retrieved 11.1.2010 from the World Wide Web: http://www.ntu.ac.uk/adapted_sports/games_development/games/polybat/index.html

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání – příloha upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (2005). Praha: VÚP.

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání základní škola speciální RVP ZŠS (2008). Praha: VÚP.

**TĚLESNÁ VÝCHOVA A SPORT
ŽÁKŮ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM
VE SPECIÁLNÍM A INTEGROVANÉM ŠKOLSTVÍ Z POHLEDU
PRACOVNÍKA SPECIÁLNĚ PEDAGOGICKÉHO CENTRA**

Mirko Spurník

Speciálně pedagogické centrum Litovel

V roce 1993 bylo zřízeno Speciálně pedagogické centrum pro zrakově postižené (ZP) v Litovli. Poradenské centrum pro ZP bylo založeno dne 1. září 1993 a je součástí Základní školy prof. V. Vejvodského v Litovli. Škola, již založil před 50 lety významný oční lékař prof. Václav Vejvodský, má na střední Moravě již svoji tradici a vzdělává jak žáky nevidomé, tak i žáky se zbytky zraku a slabozraké. Speciálně pedagogické centrum slouží jako poradenské centrum pro děti a žáky ZP, integrované do běžných škol všech stupňů i typů. Zabezpečuje poradenské, terapeutické a metodické činnosti nejen pro žáky, ale i pro rodiče a pedagogické pracovníky. Činnost centra se uskutečňuje ambulantně, návštěvami poradenských pracovníků ve školách, v rodinách i formou krátkodobých diagnostických pobytů. Naše centrum zpracovává podklady k rozhodnutí příslušných orgánů o zařazení dětí a žáků se zdravotním postižením do škol a školních zařízení. Územním rozsahem litovelského SPC je celý Olomoucký kraj. Personálně je naše poradenské centrum obsazeno jedním speciálním pedagogem a psychologem. Každým rokem pečujeme průměrně o 250 klientů.

SPC úspěšně spolupracuje s očními a dětskými lékaři, orgány státní správy i neziskovými organizacemi, jako jsou střediska rané péče, tyfloservis, tyflocentrum či nejrůznější občanská sdružení a primárně samozřejmě s učiteli a rodiči ZP žáků i žáky samotnými.

Smysl a podstata integrace

Otázka prakticky od počátků naší poradenské činnosti zní: Má integrace smysl? Je dobré, aby postižené děti chodily do tzv. normálních škol? Mají potom smysl školy speciální? Jde-li nám o skutečnou integraci, musíme vnímat obsah tohoto pojmu v plném rozsahu. I zde jsme si zvykli na zjednodušený výklad pojmu jako integrace = začlenění. Toto zjednodušení nás ale zavádí od podstaty věci. Skutečný význam pojmu je totiž ve skutečnosti mnohem obsažnější: integrita znamená sjednocení, ucelení, splynutí, proces spojování ve vyšší celek; obnovení, neporušenost, bezúhonnost, ba i statečnost – zahrnout

do sebe všechny lidi bez ohledu na jejich rozdílnost. Má-li tedy integrace znamenat obnovení, či dokonce osvěžení společnosti, znamená to především úsilí o dosažení souhry všech orgánů, které dohromady tvoří organismus, kterému říkáme lidská společnost.

Nemůžeme pouze začleňovat děti s postižením do škol běžného typu, aniž bychom se zabývali tím, jaké jim poskytneme speciální pomůcky, postupy a metodiku a jak jim zajistíme srovnatelný přístup k poznání. To je výzva pro obě strany: speciální školy musí dokázat, že jsou opravdu speciální, tedy že mohou nabídnout něco, co ty „normální“, běžné školy neumějí, a běžné školy musí ukázat, že jsou skutečně normální, že tedy dokáží z přijetí jednotlivce vyvodit i příslušné závěry a opatření.

V tomto směru není rozhodující, zda je dítě v péči školy speciální či školy běžného typu. Rozhodující je dostatečné vybavení škol potřebnými pomůckami, metodikou a samozřejmě pedagogy, kteří dobře znají svoji práci. Myslím, že oporu v tomto směru máme jak v zákoně, tak i ve vstřícném přístupu úřadů.

Naše SPC je zastáncem integrace, ale ne za každou cenu, my jen korigujeme (při zvážení všech faktorů) rozhodnutí rodičů, kde bude dítě vzděláváno. Z našich zkušeností vyplývá, že pro integraci je nutno splňovat určité podmínky, jež vyplývají z vazeb: dobrá rodina – dobrá škola – vnímavé dítě, vše podepřeno vstřícným přístupem příslušných úřadů. S povděkem kvituji přístup OŠMT Olomouckého kraje v přístupu k integrovaným žákům, dotacím na pomůcky či financování asistentů k těmto dětem. Ne vždy jsou však podmínky k integraci splnitelné, některý z článků řetězce vypadne a zmíněného cíle se nedosáhne. Tomu se snažíme usilovně předcházet. Na bázi spolupráce poradenské centrum – škola – rodina jsou vzniklé problémy konstruktivně řešeny a obvykle se najde schůdná cesta a adekvátní řešení. Musíme vzít v potaz určité meze integrovatelnosti, ne každý je schopen či ochoten se plně integrovat, řada jedinců je spokojena se svou situací a netouží po „normálním“ prostředí. Co je ovšem neoddiskutovatelné – sport může být velmi významným prointegračním činitelem, a proto jsem se v následujícím textu zaměřil na popis sportovních aktivit ve škole i v terénu.

Tělesná výchova a sport ve speciální škole a při integraci

Celou svoji profesní kariéru se věnuji také sportu zrakově postižených, a tak si dovoluji prohlásit, že mohu srovnat, co může nabídnout v oblasti sportu speciální škola a co „terén“, jaké jsou aktuální podmínky v této oblasti i jaké jsou limity. Budu konkrétně popisovat nabídky sportovních a pohybových aktivit

na Základní škole prof. V. Vejvodského, kde jsou žákům nabízeny speciální sporty pro zrakově postižené.

Protože jsem vedoucím a trenérem goalballového žákovského družstva, začnu u tohoto sportu. Goalball je dynamická kolektivní hra tříčlenných družstev, která se pomocí ozvučeného míče snaží vsítit soupeři co nejvíce branek v průběhu dvou desetiminutových (v žákovských soutěžích sedmiminutových), poločasů. Hraje se v tělocvičně, hřiště má rozměry hřiště volejbalového, tedy 18×9 m, a hráči, hrající povinně s klapkami, se orientují pomocí hmatové práce nohou a rukou ve speciálně ohraničeném prostoru. Tato hra je velice populární a v ČR probíhá jak liga dospělých, tak i liga žákovských družstev, které se účastní i náš litovelský tým. Letos se hraje již 8. ročník systémem čtyř turnajů – pořadatelem každého turnaje je vždy jedno z ligových družstev. Dnes jsou to družstva Prahy, Plzně, Brna a Litovle. Dříve byla účastníky ještě družstva Praha-Hradčany a Opava. Narážíme však na aktuální problém, když čím dál více hrají v družstvech hráči v kategorii B4 na úkor opravdu těžce zrakově postižených (TZP). Technická a taktická vyspělost je u hráčů B4 daleko vyšší, a to vede k jejich jistému upřednostňování oproti TZP. V současné době se aktéři žákovské ligy dohodli na povinné kvóty zařazování TZP do družstev, což, jak doufám, povede v příštích ročnících k řešení výše zmíněného problému. Bude to méně pohodlné, dá to více práce, ale nevidím jinou cestu.

Do družstev se samozřejmě snažíme začlenit žáky integrované, nyní, s povinnou kvótou, bude tato snaha ještě zřetelnější. Zde ovšem narážíme na problémy s organizací tréninku, s tréninkovými prostorami, se sportovním materiálem a výstrojí.

V poslední době se ovšem otevřela další možnost zapojení integrovaných žáků do tréninkového procesu, byť nárazově, spoluprací s ČSZPS na pravidelných goalballových soustředěních, která se konají vždy před a v rámci ligových turnajů. Chybí ovšem u sportu tak důležitá soustavnost a pravidelnost. V terénu ani při nejlepší snaze pracovníků SPC nejsou možné takové tréninkové podmínky (jsou-li vůbec možné), jako na speciální škole. Při výjezdech pracovníků SPC je na prvním místě řešení problémů ve výchovně-vzdělávacím procesu a sportovní aktivity jsou, bohužel, až druhořadé. Toto je hlavní problém integrace, žáci sice vyrůstají se svými vrstevníky a ve svých rodinách, ale za cenu toho, že tyto speciální sportovní aktivity se jich mohou dotknout jen okrajově. Přicházíme tak o spousty talentů z řad handicapovaných sportovců a já jen doufám, že projekt Fakulty tělesné kultury UP bude mít kladný dopad i na tuto oblast. Síly, možnosti i odborné znalosti pracovníků SPC jsou v tomto směru limitované.

Dalším sportem, který je na naší škole žákům nabízen, je šaudaun (show-down), neboli aplikovaný stolní tenis. Jde o obdobu stolního tenisu, hráči se snaží na stole ohraničeném mantinely a zakončeném malými brankami pomocí páčky vstřelit ozvučeným míčkem soupeři gól. Zde hraje roli technika různých falšů a odrazů od mantinelu. Stejně jako u goalballu jde o sport dosti náročný na vybavení, a proto je jeho hratelnost s integrovanými žáky poměrně složitá. Ti by museli dojíždět na tréninky buď do speciálních škol nebo tyflocenter, kde mají tyto sporty většinou základnu. A při známé preferenci jiných aktivit než sportu, jako jsou vzdělání, jazyky, počítače, jsme, jak už jsem naznačil, ve slepé uličce.

Jinou kategorií, tj. sportem dostupným pro všechny, a to jak pro děti ve speciálních školách, tak i pro integrované, by mohla být tandemová cyklistika. Významnou zásluhu na tom má opavská speciální škola pro zrakově postižené a její projekt Tandem pro život.

Tandemové kolo je jedním z mála prostředků aktivního pohybu nevidomých ve volné přírodě a zároveň nenásilným integračním prostředkem, protože mezi zrakově postiženým jezdcem a jeho zdravým vodičem musí panovat absolutní důvěra a tito dva musí fungovat jako jedno tělo.

Východím problémem, který opavští projektem Tandem pro život (dále jen TPŽ) chtěli řešit, byla nedostatečná nabídka sportovního vyžití zrakově postižených dětí a mládeže, jejich izolovanost ve sportovních činnostech a nemožnost měřit své síly a schopnosti se zdravými vrstevníky. Všechny děti se potřebují věnovat nějakým činnostem, smysluplně trávit volný čas, mít své zájmy a přátele. Projekt TPŽ byl zahájen v roce 2006, kdy se deset tandemových posádek účastnilo 6 závodů v rámci seriálu cyklistických závodů České spořitelny „Kolo pro život“. V prvním roce, kvůli nedostatku zkušeností a nevědomosti, absolvovaly děti trasy v celkové délce jen 105 km. Ovšem v roce 2007 odjely již 6 závodů terénem a 2 silniční závody. Díky pravidelnému tréninku se fyzická zdatnost závodníků natolik posílila, že sami žádali o možné prodloužení tras a závody si opravdu „užívali“, takže patnáct tandemových posádek najelo průměrně asi 230 km. A od té doby, kdy se trasy zrakově postižených závodníků nelišily od tras zdravých bikerů, mohli ZP zažívat opojný pocit být jedním z nich, z masy až tisícovky sportovců – cyklistů. Nebyl mezi nimi žádný rozdíl. Spolupráce s organizátory těchto závodů je na vysoké úrovni, autoři projektu cítí jejich velkou podporu a prosazují hlavní myšlenku tohoto projektu – aby zdravotně postižení mohli sportovat společně se zdravými vrstevníky a prožili tyto okamžiky se svými rodinnými příslušníky. Od června 2007 se k akci přidávají i tandemové posádky zrakově postižených dospělých.

Tedy sečteno a podtrženo, cílem projektu je integrace zrakově postižených v běžné účasti na cyklistických závodech dohromady se zdravými sportovci. Jedná se o jedinečný projekt, který nemá ani ve světě obdoby, protože zrakově postižení závodí v terénu a zdolávají zde na tandemových kolech stejné překážky jako „singlaři“ na svých MTB kolech. Závodů se se svými dětmi mohou účastnit i jejich rodiče, kteří tak zažívají nevšední chvíle plné soustředění, soutěžení a hlavně emocí.

Organizátoři vlastní 15 nově pořízených tandemových kol, která dávají bezplatně k dispozici zrakově postiženým sportovcům jak na závody, tak i na prázdninová soustředění, která začali postupně, s čím dál větší úspěchem projevujícím se rostoucím počtem zájemců o tento sport, pořádat.

Stejně jako tandemová cyklistika (ta díky projektu opavské školy), tak i plavání je sport, který je, když odmyslíme možnou zdravotní bariéru, dostupný jak pro žáky ve speciálních školách, tak i pro žáky integrované. Zde jde ovšem většinou o plavání rekreační, nejde o výkonnostní sport, kdy „tíha“ tréninku leží na rodinách integrovaných žáků. Tito žáci se účastní pravidelných sportovních akcí typu mistrovství republiky a dosahují v soupeření s žáky speciálních škol srovnatelných výsledků. Tyto akce většinou organizují speciální školy pod hlavičkou ČSZPS. Jde o dlouhodobou a plodnou spolupráci, jak jsem již uvedl v souvislosti z goalballem.

Podobně úspěšně se tato především finanční a organizační spolupráce začala rozvíjet při letních prázdninových soustředěních talentované mládeže a v zimním období při běžeckém lyžování. Podstatou je zapojení všech žáků s TZP do sportovních aktivit, kdy je jednak akcentován všeobecný pohybový rozvoj, jednak jsou tito žáci seznamováni se speciálními sporty pro ZP, jako je goalball, tandemy atd. Velice důležitá je spolupráce tělocvikářů speciálních škol s pracovníky SPC na organizaci pobytů i na vytipování vhodných adeptů z řad TZP.

Zimní soustředění na běžkách se také koná každoročně, opět pro žáky speciálních škol i pro žáky integrované. Úspěšně se zde totiž rozvíjí spolupráce speciálních škol a SPC. ZP žáci se pod vedením pedagogů seznamují od píky se základy běžeckého lyžování, materiál je jim zapůjčován ze zdrojů škol a domnívám se, že bez této aktivity, která začala být pravidelně rozvíjena před třemi roky, by někteří vůbec nepoznali krásy tohoto zimního sportu.

Sportem s nejdelsí tradicí na Základní škole prof. V. Vejvodského v Litovli jsou šachy. Šachy zrakově postižených se hrají na speciálních šachovnicích, kde jsou plasticky označená bílá a černá políčka, šachové figurky jsou přizpůsobeny pro hmatovou orientaci (černé figurky jsou označovány hřebíčkem). Šachové hodiny, kterých je několik druhů, jsou zpravidla bez skleněné výplně

pro snadnou hmatovou orientaci na ciferníku. Ten je také hmatově upraven (po 5 a 15 minutách jsou hmatové výstupky). Další speciální pomůckou jsou digitální šachové hodiny s hlasovým výstupem do sluchátek. Šachová pravidla jsou platná podle Mezinárodní šachové federace FIDE. Jsou přizpůsobena zrakově postiženým. Každý zrakově postižený šachista může hrát na své vlastní šachovnici s tím, že si se soupeři vzájemně hlásí jednotlivé tahy (např. jezdec e3 se hlásí – jezdec Eva3). Pro správnost vždy soupeř musí zadání tahu hlasitě opakovat a doporučuje se tahy zapisovat (pro případ, že si hráč shodí figurky).

V rámci šachu zrakově postižených jsou pořádány Svazem zrakově postižených sportovců oficiální mistrovství ČR všech věkových kategorií. Mistrovství žáků a juniorů se koná pravidelně od roku 1985. Letos se konalo mistrovství ČR žáků a juniorů v Opavě. Světová šachová federace zrakově postižených IBCA (International Blind Chess Association) pořádá mistrovství světa mužů, žen a juniorů do 21 let. Na MS juniorů, které se konalo v r. 2009 ve Švédsku, skončila naše Petra Poláková, mimochodem bývalá žákyně litovelské školy dnes úspěšně integrovaná na SŠ, na 27. místě. Tedy i šachy mohou hrát integrovaní žáci úspěšně, nejsou náročné na materiální vybavenost a i žáci z terénu mohou při správném vedení (většinou trenéry z běžných klubů) dosahovat vynikajících výsledků.

SHM, historie, disciplíny, budoucnost

Sportovní hry zrakově postižené mládeže mají své kořeny v socialistickém Československu. Na tuto tradici navázaly v roce 1996 speciální školy pro zrakově postižené, kdy začalo každoroční týdenní soupeření škol i jednotlivců v lehkootletických disciplínách, plavání, tandemové cyklistice i v šaudaunovém a goalballovém turnaji. Účastní se (a cyklicky i SH pořádají) školy v Opavě, Litovli, Brně, Plzni a pražské školy z Hradčan a nám. Míru.

Žáci jsou rozděleni do zrakových kategorií B1 až B4 podle stupně zrakového postižení a konečné výsledky jsou přepočítávány podle každoročně upravovaných koeficientů. Taktó je dosahováno srovnatelnosti výsledků u TZP i u ZP lehčího stupně. V poslední době s odlivem TZP žáků „do integrace“ je jako další tým zařazeno do soutěže družstvo integrovaných žáků – pod hlavičkou Liberce. Další integrovaní žáci se mohou účastnit soutěží v týmech jednotlivých speciálních škol z oblasti svého bydliště.

Existují dva pohledy na podstatu tohoto soutěžení: tím prvním je zaměření na výkon a co nejlepší výsledky v soutěži. To vede školy k zařazování sportovně nejvýkonnějších žáků s lehčími vadami na úkor žáků TZP a integrovaných. Prostě z většího počtu statisticky vzejde více talentovaných sportovců. Svádí

k tomu i prestižní soutěž o cenu pro nejlepší školu, kdy se výsledky z jednotlivých disciplin sčítají. Druhý pohled je, podle mého názoru, širší a nosnější a nazýval bych toto soutěžení spíše sportovním festivalem. Jde o co největší zapojení žáků s TZP a žáků integrovaných do soutěží bez většího ohledu na celkové výsledky. S touto filozofií jsme se setkali na sportovní akci v německém Mnichově, kde opravdu ctí coubertinovské heslo, že je důležité zúčastnit se, nikoliv zvítězit. Toto by měla být základní filozofie masového sportu nejen u ZP, filozofie, která vede k trvalé lásce k pohybu.

Ze své zkušenosti mohu říci, že na kvalitním tělesném rozvoji je v přímé úměře závislá oblast POSP a sebeobsluhy. Tyto dovednosti, kterým je ve školách i v integraci věnována individuální a zvýšená péče, jsou tím kvalitnější zvládnuty, čím vyšší je tělesná zdatnost a kondice ZP. A ta je samozřejmě tím lepší, čím všestranněji a soustavněji se se ZP žákem pracuje v hodinách TV i v mimoškolních pohybových aktivitách. Pomocí sportu můžeme redukovat strach z pohybu jako takového, významně řeší problémy s rovnováhou a eliminuje svalový hypertonus. Důležitý je i nezpochybnitelný rozvoj sociální dimenze sportu jako prostředku komunikace mezi lidmi, která se přenáší a je velmi důležitá v oblasti POSP.

Mé srovnání možností sportovních aktivit ve speciálních školách a „v integraci“ myslím vyznělo jednoznačně ve prospěch speciálních škol. V terénu není možné adekvátně naplnit požadavky na speciální sporty ani organizačně a materiálně, ani personálně, především však chybí důraz na systematickosti a pravidelnosti sportování. Částečně tuto situaci saturují nárazové akce typu sportovních soustředění nebo sportovních her, zde jde ale, jak uvádím, o jistou nárazovost. I když se situace zlepšuje, zatím není dle mého názoru možné nabídnout integrovaným žákům srovnatelné podmínky jako žákům vzdělávajícím se ve speciálních školách. Nedostatek pravidelných sportovních aktivit u integrovaných žáků se ZP a přidáme-li osvobození z TV tam, kde by k němu nemuselo docházet, to vše spolu s nízkou informovaností pedagogů a strachem ze zapojení žáků s TZP do hodin TV, vyjde nám zásadní problém, a to že naše TZP děti pravidelně nesportují a že pohyb pro ně není pravidelnou a nezbytnou součástí života. Že je zcela opomíjen trend, bez kterého si moderní člověk již svůj život nedovede představit. SPC se sice snaží o maximální včlenění těchto žáků do sportovních aktivit, ale narážíme na výše zmíněné problémy. Velice proto vítáme aktivitu pracovníků FTK UP v Olomouci. Jejich projekt by mohl zaplnit jisté vakuum, které v této oblasti vzdělávání žáků s TZP nastává. Odborná pomoc školám, mobilita, přímá práce s klienty, pomoc při tvorbě IVP – to vše tu citelně chybělo, snad z důvodu dosud přetrvávajícího přesvědčení, že TV

není předmět, který by měl mít váhu jako předměty ostatní. Jsem přesvědčen, že jde o mýtus a že naopak TV a sportovní aktivity jsou pro zdravý rozvoj jedince a pro jeho život naprosto nezbytné.

ÚLOHA RANÉ PÉČE V ŽIVOTĚ RODINY DÍTĚTE SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM (KOMBINOVANÝM POSTIŽENÍM) A INTERVENCE V ROZVOJI PSYCHOMOTORIKY

Tomáš Vyskočil

Středisko rané péče SPRP Olomouc, Střední Novosadská 52, Olomouc

Raná péče je sociální služba, která se řídí zákonem č.108 z roku 2006 a jeho pozdějšími novelizacemi a jako taková je definována jako:

„terénní služba, popřípadě doplněná ambulantní formou služby, služba poskytovaná dítěti a rodičům dítěte ve věku do 7 let, které je zdravotně postižené, nebo jehož vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivého zdravotního stavu. Služba je zaměřena na podporu rodiny a podporu vývoje dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby.

Služba podle odstavce 1 obsahuje tyto základní činnosti:

- a) výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,*
- b) zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,*
- c) sociálně terapeutické činnosti,*
- d) pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.“*

(Zákon č.108/2006 Sb., o sociálních službách)

Je zahrnuta mezi služby sociální prevence, což naznačuje její preventivní dopad na uživatele. Cílem rané péče a onou prevencí je předcházet postižení, eliminovat nebo zmírnit jeho důsledky a poskytnout rodině, dítěti i společnosti předpoklady sociální integrace.

Služba má preventivní charakter, protože snižuje vliv prvotního postižení a brání vzniku postižení druhotného. To je projevem porušení vazeb dítěte s jeho okolím nebo nedostatečným rozvinutím funkcí postiženého orgánu. Dále služba posiluje rodinu, využívá jejich přirozených zdrojů tak, že i dítě s postižením může vyrůstat a prospívat v jejím prostředí. Postupně činí rodiče nezávislémi na institucích, snižuje nutnost ústavního pobytu a šetří tím státní výdaje. To je ekonomickým přínosem pro celou společnost. Také je předpokladem úspěšné sociální inkluze. Je poskytována převážně v přirozeném prostředí dítěte. Základním přirozeným prostředím je rodina. Toto platí zejména pro období od 0 do 3 let. Právě láskyplná a stimulující interakce mezi rodičem a dítětem s postižením je podle posledních výzkumů podstatným faktorem rozvoje nejen psychických, ale i fyziologických funkcí. Proto je pro ranou péči typická

forma terénní práce (návštěva poradenského pracovníka v domácím prostředí). Poskytuje rodičům nezávislé informace. Služby rané péče jsou sestavovány na základě individuálních analýz potřeb dané rodiny (*Společnost pro ranou péči, www.ranapece.cz*).

Raná péče je službou poměrně mladou a až v průběhu devadesátých let dvacátého století krystalizovala do dnešní profesionální podoby. Od roku 1984 fungovala jako dobrovolnická poradenská pomoc rodině. Organizace Společnost pro ranou péči, o.s.s, vznikla v listopadu 1997 a od ledna 1998 převzala od Sjednocené organizace nevidomých a slabozrakých provozování středisek rané péče. Těch je v současnosti sedm a jsou po republice strategicky rozmístěna tak, aby službu rané péče pro cílovou skupinu rodin s dětmi se zrakovým a kombinovaným postižením mohla efektivně a úspěšně poskytovat plošně po celé ČR. Střediska Společnosti pro ranou péči najdete v Praze, Brně, Ostravě, Liberci, Olomouci, Plzni a v Českých Budějovicích. Kromě Společnosti pro ranou péči je v republice ještě několik poskytovatelů služby rané péče pro jiné cílové skupiny.

Služba zahrnuje výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti v oblasti stimulačních programů a podpory vývoje dítěte s postižením; informování a vzdělávání rodičů/pečovatelů a zvyšování jejich kompetence v péči o dítě; sociálně-terapeutické činnosti, např. zprostředkování a výměna zkušeností, instruktáže, pořádání setkání a kurzů pro rodiny, podpůrné programy matek, caremanagement; pomoc při uplatňování práv rodičů a dětí s postižením, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí; podporu svépomocných aktivit, podporu začlenění do komunity (*Veřejný registr poskytovatelů sociálních služeb v ČR, <http://www.mpsv.cz/cs/9>*).

Na základě dohody podepsané s žadatelem o službu se z žadatele stává uživatel, který dle vlastních potřeb může využít všechny, nebo i jen některé z nabízených součástí služby.

- Konzultace v rodině:
  - poradce rané péče v domácím prostředí zpravidla 1× za 1 až 3 měsíce;
  - další odborníci v indikovaných případech podle potřeb rodiny a dítěte (instruktor stimulace zraku, fyzioterapeut, psycholog, ergoterapeut, ...).
- Ambulantní služby podpory vývoje dítěte:
  - konzultace pro podporu pohybového vývoje;
  - stimulace zraku a zrakový trénink;
  - další služby podle potřeb dítěte a typu jeho postižení.
- Doprovázení – společné konzultace s rodiči u lékaře, doprovod na úřad atp.
- Semináře pro rodiče.

- Setkávání rodičů s dětmi.
- Zasílání informačních materiálů.
- Půjčování hraček, pomůcek a literatury.
- Telefonické poradenství a telefonická konzultační činnost.
- Pomoc při vyhledávání předškolního vzdělávacího zařízení pro dítě (MŠ, stacionář, ...).
- Instruktaž pracovníků zařízení, kam dítě nastupuje nebo dochází.
- Týdenní kurzy pro rodiny.
- Zpravodaj Rolnička 4× ročně.

Část služby poskytované klientům středisky rané péče SPRP je zajišťována nadregionálně. Jedná se o týdenní kurzy pro rodiny, zpravodaj pro rodiče Rolnička a metodické vedení podpory zrakových funkcí – stimulace zraku a zrakový trénink.

Služba je pro rodinu poskytována zdarma. Ze strany rodiny může být kdykoli vypovězena, ze strany poskytovatele může být služba odmítnuta pouze tehdy, pokud nemá poskytovatel kapacitu nebo nenabízí služby, které jsou shodné s potřebami rodiny. Poskytovatel nemůže službu aktivně nabízet uživatelům, ti se o ni musí sami přihlásit. To se děje většinou na základě doporučení lékaře nebo jiných rodičů, kteří mají se službou zkušenost. O službě se uživatel může také dozvědět na obecním či městském úřadě na odboru sociálních služeb (věci). Poskytovatel o službě informuje pomocí depistáží zdravotnických zařízení a příslušných odborů obecních a městských úřadů. V listopadu se také tradičně koná propagační akce pod názvem Týden rané péče.

Společnost pro ranou péči má v současné době rozpracované tři klíčové programy, které provázejí celou službu. Jedná se o program Podpora vývoje dítěte, program Podpora rodiny a Program osvěta a vzdělávání.

V programu Podpora vývoje dítěte je klíčovou aktivitou stimulace zraku. Společnost pro ranou péči má vyškolené instruktory stimulace zraku, kteří se věnují stimulaci zraku a zrakovému tréninku. Pod pojmem stimulace zraku si představíme komplex metod a postupů vedoucích k rozvíjení postiženého zraku dítěte v raném věku. Zrakový trénink je aktivní nácvik používání zachovaných zrakových schopností. Zvláště v průběhu prvního roku života dítěte lze stimulaci podporovat vývoj mozkových center a zpracování zrakových vjemů. Dále do této oblasti spadá podpora psychomotorického vývoje dítěte, která se provádí přirozenou cestou s využitím speciálních i běžných pomůcek a hraček.

Obrázek 1. Stimulace zraku

Program Podpora rodiny klade důraz na podporu kompetencí a sebevědomí rodiny, k čemuž je nutná analýza potřeb rodiny. Dále klade důraz na podporu vlastních sil a zdrojů rodiny a na prevenci institucionalizace.

Program osvěta a vzdělávání se zaměřuje na vzdělávání zaměstnanců Společnosti pro ranou péči a akce pro širokou i odbornou veřejnost.

KONTAKTY NA STŘEDISKA RANÉ PÉČE SPRP

Cílová skupina: rodiny s dětmi se zrakovým postižením

Pracoviště	Adresa	Telefon, fax, e-mail	Vedoucí
METO- DICKÉ CENTRUM	Klimentská 2/1203 110 00 Praha 1	224 826 858 777 235 630 fax: 224 817 407 centrum@ranapece.cz	Terezie Hradilková 777 234 030 reditelka@ranapece.cz
PRAHA	Trojická 2/387 128 00 Praha 2	224 826 860 777 234 131 fax: 224 826 857 praha@ranapece.cz	Magdalena Opletalová 777 234 031 vedouci.praha@ ranapece.cz
BRNO	Nerudova 7/321 602 00 Brno	541 236 743 777 234 034 fax: 541 236 743 brno@ranapece.cz	Karla Němcová 777 234 134 vedouci.brno@ ranapece.cz
OLMOUC	Střední Novosadská 52 770 00 Olomouc	58 522 29 21 58 520 30 04 fax: 58 522 29 21 olomouc@ranapece.cz	Tomáš Vyskočil 777 234 035 vedouci.olomouc@ ranapece.cz
LIBEREC	Matoušova 406/20 460 01 Liberec 1	485 109 564, 777 234 339/133 fax: 485 115 060 liberec@ranapece.cz	Alexandra Bečvářová 777 234 033 vedouci.liberec@ ranapece.cz
ČESKÉ BUDĚJO- VICE	Kněžská 410/8 370 01 České Budějovice	385 520 088 fax: 385 520 088 budejovice@ranapece. cz	Jana Tušlová 777 234 032 vedouci.budejovice@ ranapece.cz
OSTRAVA	Nádražní 80/694 702 00 Moravská Ostrava	596 112 473 fax: 596 112 473 ostrava@ranapece.cz	Martina Dunděrová 777 234 036 vedouci.ostrava@ ranapece.cz
PLZEŇ	Tomanova 5/2645 301 00 Plzeň	377 420 035 fax: 377 420 035 plzen@ranapece.cz	Miroslava Bartošová 777 234 037 vedouci.plzen@ ranapece.cz

Integrace – jiná cesta III

Sborník příspěvků ze semináře, Olomouc 9. 4. 2010

Editorka: Mgr. Alena Vyskočilová

Výkonný redaktor: prof. PhDr. Ivo Jirásek, Ph.D.

Odpovědná redaktorka: Mgr. Jana Kreiselová

Návrh obálky: Ing. Jitka Ješinová, DiS.

Publikace neprošla ve vydavatelství redakční jazykovou úpravou.

Vydala a vytiskla Univerzita Palackého v Olomouci

Křížkovského 8, 771 47 Olomouc

Olomouc 2010

1. vydání

Neprodejné

ISBN 978-80-244-2547-4